מספד מר

אשר במר רוחי שפכתי, אל הלקח ארון אלהים, ועל מות חותני, הרב הגאון המפורסם, הצדיק אמיתי, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, כקש"ת מהו"רר

מיכאל שמעון מייא זצל"הה, בעה"מח [בצירוף אחיו הה"ג החסיד המפורסם מהו"רר **יוסף** זצ"ל] **חידושי הגהות** על ארבע טורים, הנדפסים בד"פ ובוויען.

אשר יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה, ביום ד' י"א סיון ונקבר בבכי' ובהספד גדול מאוד, ביום ה' י"ב סיון תקצ"ג לפ"ק.

מאת חתנו תלמידו המכברו כאב **מרדכי לעווענשטאם** בהגאון המפורסם מה"ו ארי' ליב זצל"הה שהי' אב"ר ור"מ דק"ק ראטערדאם יע"א.

טרויער-רעדע

נאך דעם הינשיידען מיינעס פערעהרטען שוויגערפאטערס הערדען זימאן מיכעל מייא אוס ברעסלויא.

געהאלטען פאן מ. לעווענשטאם.

ברעסלויא, בדפוס ה"ה ר' דוד שקלאוועער נ"י.

המות והגנן* אחים, מכרותיהם כלי חמס,
יחד יטמונו פחים, והארץ היתה למס.

זה בידו מזמרות ואתים, וילך לנוע על העצים,
וזה בחרבו יתן חתים, משבת תחכמוני עד מושב לצים.

זה על כל צמח יחרץ דתו, כל עץ ממשפטו לא יפרה,
וזה על כל גבר יעיר חמתו, כי האדם עץ השדה.

זה יסור הסירים והקוצים יקוצץ, לבלתי ישחיתו עץ פרי.
וזה חונק רשע ומתלוצץ, והיה לאות לבני מרי.

זה כורת עצי הגנה, לא למען שחת, אך למען יגדלו,
וזה חומס אנשי בינה, לא למען שחת, אך שם יצהלו!

המחבר.

---

* ענינו שומר הגן [גארטנער].

זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה!

מָה קוֹל הַשָּׁאוֹן הַזֶּה בְּאָזְנָי? הַקִּרְיָה הוֹמִיָּה,
יְלָלָה בַּחוּצוֹת נִשְׁמַע, בִּרְחוֹבוֹת תַּאֲנִיָּה,
כָּבוֹד וּגְדֻלָּה, יְקָר וָהוֹד, מִיִּשְׂרָאֵל גָּלָה,
אָבַד צַדִּיק מִן הָאָרֶץ, הַשָּׁמַיְמָה עָלָה,
לָכֵן אַחַי וְעַמִּי! קוּמוּ, לְכוּ נָא הַגְּבָרִים,
שִׁפְכוּ דְּמָעוֹת הַיּוֹם, כַּמַּיִם הַמֻּגָּרִים;
מָוֶת! שֶׂה מִתּוֹךְ עֶדְרוֹ, חָמַסְתָּ גַּם גָּנַבְתָּ,
עֵץ פּוֹרִיָּה קָטַפְתָּ, עָלֶיהָ חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ
וַתְּחַלְלֶיהָ – לְעַמּוֹ אֲנָחָה הִשְׁאַרְתָּ, יְלָלָה לִילָדָיו,
נָפְלָה הָעֲטָרָה – וַיִּקְרַע מָרְדְּכַי אֶת בְּגָדָיו!

קינה!

אשר נשאתי מתוך מרירות לבי, אל קבר איש האלהים,
ואל הלקח אדוני אבי מעל ראשי, הלא זה, נזרי והודי,
מרים ראשי וכבודי, עטרת תפארת זמנינו, כלילת
דורינו, ה"ה כבוד אאמ"ו הגאון החסיד המפורסם בכל
קצווי ארץ, לשם ולתפארת כקש"ת מהו"רר

מיכאל שמעון מייא זצל"הה·

מי זה יעצור בעם ה'! יעיר אוזן בלמודים! מי יאמץ כושל,
ידוה כל לבב, וכל רוח נמס, הנמצא כזה? צדיק מושל,
כל אונים תצילנה, כי בא השמש בצהרים,
אבל כבר ליהודים, קול ענות כמבכי נהרים,
לו חכמו ישכילו, כי נלכד משיח ה' בשחיתות דורותיו א),
שומו שמים, נלקח ארון אלהים, ותהי עונותם על עצמותיו,
מות אכזרי! האין די עולה? הרף מאף ועזוב חרי,
עד אנה תבלע קודש, קום, משול אל בית המרי,
וחרבך לא תניף עוד, לחלל את המזבח —
נא! בהשחית ירא ה' וינחם, יכפר בעד ב), וירח ריח!

ממני בנו יחידו ותלמידו, השותה בצמא את דבריו
הקדושים, הק' משה ליבש מייא בהגאון
המנוח הנ"ל·

א) ע"ד או"ל צדיק נתפס בעון הדור·

ב) ע"ד או"ל מיתת צדיקים מכפרת·

מאן ערוואַרטע קיינע איינגעטליכע איבערזעטצונג, דען דיא טויטאלאגיען, היפערבעלן אונד סעמאפהארישען רעדענסארטען, דיא אים אריגינאלע דען העברעישען שטיל קאַראַקטעריזירען אונד איהם איינען שענען אנשטריך געבען, לאססען זיך אינס דייטשע ניכט איבערטראגען. היער איזט נור דער הויפטזין דעס פער־פאססערס אויפגעפאסט אונד אין איינער דעם פובליקום פערשטענד־ליכען שפראכע ווידערגעגעבען. מאנכע שטעללען האבע איך פאסט ווערטליך איבערזעצט. פילעס איזט אויס אורזאכען אונאיבערזעטצט געבליבען אונד דורך איין * אנגעדייטעט ווארדען. נאך דער ער־קלערונג דער שטעללע אין דען שפריכען [קאפ' 22 פערז' 1 אונד 2] פאלגען דיא פערזע [5 אונד 6 אויס פזאלם 19] דיא דען שלוס מאכען. דורך קליינע איינשאלטונגען האבע איך געזוכט, דאס גאנצע איניגערמאססען צוזאממענהענגענד צו מאכען. דיא צייט צום איבערזעטצען וואר זעהר קורץ, אונד עס ביטטעט אום איין גאכזיכטיגעס אורטהייל

דער איבערזעטצער.

אֶל הַקּוֹרֵא׃

הֲיִמְתְּקוּ מְגָדִים לַחֵיךְ, אִם בְּקִרְבָּם לַעֲנָה נֶעֱצָרָה?

מְזִמּוֹתַי אֵיךְ יִנְעֲמוּ, אִם רוּחֲכֶם סָרָה —?

כָּל הוֹגֶה בִּי, מַר יְיֵלִיל, יְוָלֵד אָח לְצָרָה;

לָכֵן אַחַי: אַל תִּקְרְאוּ לִי נָעֳמִי, קִרְאוּ לִי מָרָה —

המחברת

וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל הַיָּחִיד, וְהָמֵר עָלָיו כְּהָמֵר עַל הַבְּכוֹר [זכרי׳ י״ב יו״ד]·

אמרו חז״ל [מ״ק כ״ה] כד נח נפשי׳ דר׳ אבינא, פתח עלי׳ ההוא ספדנא, תמרי׳ הניעו ראש על צדיק כתמר, נשים לילות כימים על משים לילות כימים ע״כ, הנרצה בזה כי התמר רומז על הצדיק, כי כמו שאין לתמר אלא לב אחד [דהיינו כסדרה] כך אין לצדיק אלא לב אחד לאביו שבשמים, בלי שום הסתעפות פני׳ חוציות, ולזאת פתח ההוא ספדנא בנעימות נאומיו, תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר ד״ל אם הצדיקים הניעו ראשם לבכות ולהתאונן על מיתת אותו צדיק ר׳ אבינא, על אחת כמה וכמה צריכי׳ אנחנו דלי הערך להתגולל בעפר קרנינו, ולשפוך דמעות מאין הפוגות, עד כי נשים לילות כימים בענין התמדת הבכי׳ על אבדן צדיק המשים לילות כימים בעסק התמדת התורה והעבודה·

מה נכבד ענין ההספד הזה, היום על פטירת אותו צדיק ארחמ״ו הרב הגאון, בוצינא קדישא, חסיד׳ ופרישא, הצדיק המפורסם כקש״ת מו״ה מיכאל שמעון מייא נשמתו בגנזי מרומים, אשר הלך בדרך למרחוק, וצרור צדקותיו לקח בידו, הלא זה האיש מרגיז הארץ בצדקתו, מרעיש תבל בחסידתו, מי לא ידע יקר ערך קדושתו, ואת יקר תפארת גדולתו, צדקתו ופרישתו, אשר לילה כיום יאיר, כחשכה כאורה, לעסוק בתורה ובעבודה, ביום לא נח, גם לא שקט בלילה, ויט שכמו לסבול עבורת הקודש, להגות בתורת ה׳ בכל כחו, אשרי לו, ואשרי פעלו

עס הייסט אים טראקטאט [מועד קטן פֿאליא 25], אלס דער ראבבי אבינא שטארב, ערעפֿנטע איין רעדנער זיינע טרויערערע פֿאלגענדערמאסען, „ריא פאלמביימע זענקטען * איהר הויפט, איבער דען פֿערלוסט דעם פֿראממען, דער איהנען גלייכט„, דען וויא דער פאלמשטאם אהנע עסטע אונד אהנע פֿערצווייגונג פֿאן דער ווארצעל ביס צום וויפֿפֿעל אין גרארער ריכֿטונג

---

* דער פערפאססער ליזט הֵנִיעוּ ניכט הֵנִיעוּ·

פעלו, זה מנת חלקו וזה גורלו, זאת הארץ וזה פרי׳, כי זה חלקו מכל עמלו — ובצדק קול יללה נרימה עם האי ספדנא **תמרים הניעו ראש ע׳ צדיק כתמר** אם הצדיקים יבהלו ויחרדו ויצא לבם על פטירת אותו צדיק ארחמ״ו נ״ע, אף כי אנחנו דלי הערך שפלים ונבזים **נשים לילות כימים** להרבות קינה ויללה **על משים לילות כימים** על צדיק כמוהו אשר שם לילות כימים, ולא מש מאוהל של תורה כימים כלילות בלתי מרגוע.

המלך החסיד אמר בנעימות ומירותיו [תהלי׳ צ״ב] **צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה** וגו׳, יראה הכוונה דרך מליצה ע״ד אז״ל [ברכות] **לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמירי או לצדיקי גמירי, לרשיעי גמירי העוה״ז ולצדיקי גמירי העוה״ב** ע״כ, מזה נראה ברור שאין לצדיק גמור שום חלק בתענוגי העוה״ז כלל, כאשר עינינו רואות בעו״ה יום יום, כי בתי הצדיקים הולכי׳ ודלים, ואלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל. אבן עם כל עוצם צערם ויגונם, מקריות ופגעי׳, מכאובות וידוע חולי, אשר יסבלו כל ימי חיותם על פני האדמה, לא לבעבור זה יפול לבותימו, תחשכנה עיניהם מראות, ומשמן בשרם ירזה, להרהר ח״ו נגד מדותיו של הקב״ה, חלילה להם מעשות כדבר הזה, כי כל תענוגי חלד וחמדת תבל ומלואה, הבל בעיניהם מעשה תעתועי׳, וכל מקרה ופגע, צער ויגון, כאין יחשב להם, ומקבלים את כל הבא עליהם בשמחה ובטוב לבב, כי בטח לבם בה׳ כי יש תקוה לאחריתם בעולם שכולו טוב, ושבו בנים לגבול ההצלחה הנצחיית, וכמו שמצינו [דניאל] **נס נא עבדיך** וגו׳ **ויתנו לנו מן הזרעוני׳** וגו׳ **וירא מראינו ומראה הילדים האוכלים את פתבג המלך** וגו׳ **ויגסם** וגו׳ **ומקצת הימים נראה מראיהם טוב ובריאי בשר** וגו׳ מזה נראה כי עשיית

מצות

ריכטונג עמפאר וועכסט, זא איזט דאס הערץ דעס וואהרען פראממען נור צו גאטט געריכטעט, נור גאטטגעפעלליג צו זיין איזט זיין איינציגעס ציהעל, ער קענט קיינע נעבענאבזיכטען, וויא אויך קיינע בעגירדע — אויך וויר, וואללען אונאונטערברא= כען טאג אונד נאכט יאממערען, איבער דאס היני= שיידען דעססען, דער זיינע גאנצע צייט, דיא נאכטע וויא דיא טאגע, דער געלעהרזאמקייט, אונד דעם גאטטעסדיהנסטע געהייליגט האט איין פערלוסט, דען

שאן

-מצות ה׳, ותקות השכר המעותד, תצהיל פנים משמן, להברות את גופו של אדם להיות דשן ורענן כל ימי חיותו. ועל כוונה זו אמר המלך החסיד צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה ר״ל שיהי׳ הצדיק מוצלח בתכלית ההצלחה היותר מעולה, ולא שתהי׳ הצלחתו בהשגת חמדת קניני העו״הז, לא כן, כי במה נחשב הוא בעיניו, זולתי שתולים בבית ה׳ בחצרות אלהינו יפריחו ר״ל כל הצלחתם תהי׳ בעולם הנצחי, כי שם פרים נמצא, ובאחריתם ישגו מאוד; ולבלתי תחשוב כי אלה הצדיקים יצטערו ויתאוננו על ההעדר תענוגיהם ויפלו פניהם, לא כן, עוד ינובון בשיבה ר״ל גם בשיבה עוד ינובון דשנים ורעננים יהיו גם באחרית ימיהם ישבעו ויתענגו, ויהי מראיהם טוב, דשן ורענן, וזה לאות להגיד ר״ל להודיע לרבים כי בטח לבם כי ישר ה׳ צורי ולא עולתה בו כי מאתו ית״ש לא תצא רק טוב, ויקבלו את כל הבא עליהם בשמחה, כי כל דרכיו אמת וישר פעלו.

הביטו נא אחי ורעי! כי הצדיק הזה ארח״מו נ״ע אשר אנחנו מספידים אותו היום, כל ימי חיותו היה איש מכאובות וידוע חולי, מזרי השמים ערכו אתו לחם, מקריות הזמן שמוהו כמטרה לחצי ועמם, ויורו המורים חץ פתאום היו מכותם, וכל יודעיו ומכיריו יעידו, כי לא נהנה מהעו״הז אף כאצבע קטנה, ויבז בעיניו לשלוח יד בתענוגי חלד; אכן, לא לבעבור זה נפל לבו, כחש בשרו, צפד עורו, לא כן, כי יראת ה׳ תוסף תת כח לו, ונשמת שדי החיתהו לקבל את כל הבא עליו בשמחה, ועד אחרית ימיו רוח חרוה על פניו יחלוף, להצהיל פניו משמן, וישחק ליום אחרון כי שם בארץ החיים שכרו ערוכה, אמרו לצדיק כי טוב, כי פרי מעלליו יאכל ארוחה.

אמרו

שאן דיא גראססען פֿיהלען, אום וויא פֿיל שמערצליכער אונד ער־שיטטערנדער מוס ער פֿיר דיא גרינגערן זיין, דיזער רעדנער זאגט אלזא אללגאריש: דיא גראססען ווענקטען איהר הויפט, אונד קלאגען, אום וויא פֿיל מעהר מיססען וויר דיא גרינגערן אהנע אונטערלאס, אום דען גראססען ראבבי טרויערן.

וויא טהעאַפֿענד איזט דיזעס אנצוווענדען אויף דען טאד דעס האָכגעלעהרטען גאטטעספֿירכטיגען הערען זימאן מיכעל מייא, אללבעקאנט איזט זיינע פֿראָממיגקייט, בעוואונדערט זינד זיינע טוגענדען, אויך ער האט זיין גאנצעס לעבען, נור גאטט געווייהט,

אמרו חז"ל [גיטין נ"ז] עמד עליו נחשול שבים אמר [טיטוס] כמדומה לי אלהיהם של אלו אין כחו אלא בים וכו' אם גבור הוא יעלה ליבשה וכו', יצאה ב"ק ואמרה רשע בן רשע בן בנו של רשע, ברי' אחת קטנה יש לי בעולמי ויתוש שמה, קום ועשה אתה מלחמה וכו' [וזה דאמרינן ע"י יתוש דווקא, יתכן ע"ד אמרם ז"ל אם יתגאה אומרים לו יתוש קדמך וכו' וכיון כי טיטוס הי' מתגאה למרות עיני כבודו ית"ש לכן הי' עונשו ע"י יתוש דווקא מדה כנגד מדה] ולכאורה יש להבין לאיזה סיבה הפליגה הב"ק בזילותא של טיטוס לאמר רשע בן בנו של רשע, וכי לא היתה די ולזול באמרה רשע, או רשע בן רשע, ותו לא?

ובביאור הענין נראה דאי' בגמ' [ברכות ז'.] הודיעני נא את דרכיך וגו' אמר [משה] לפניו רבש"ע מפני מה צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, רשע ורע לו? א"ל, משה! צדיק וטוב לו צב"צ, צדיק ורע לו צב"ר, רשע וטוב לו רב"צ, רשע ורע לו רב"ר, ומקשי הגמ' איני, והכתיב פוקד עון אבות על בנים וגו' וכתיב ובנים לא יומתו על אבות וגו' ורמינן קראי אהדדי, ומשנינן לא קשי' הא כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם [אז הקב"ה פוקד עון אבות על בנים] הא כשאין אוחזין מעשי אבותיהם בידיהם [אז ובנים לא יומתו על אבות]. וא"כ קשה על צדיק בן רשע מ"ט רע לו, דמאחר שהוא צדיק, ואינו אוחז מעשי אבותיו בידו, א"כ אינו נענש בעון אבותיו כלל? ומשני, אלא הכי קאמר לי' [הקב"ה] צדיק

וטוב

די לעהרע געטטעס וואר זיין טהייל, זיין לאאז, מיט אללער קראפֿטאנשטרענגונג האט ער זיך שטעטס נור מיט איהר בעשעפֿ־טיגט. אונד מיט יענעם רעדנער מוס איך זאגען „די גראססען זינד אום דיזעס פֿערלוסטעס ערגריפֿפֿען, אום וויא פֿיל מעהר מיססען וויר, איהן אונאויפֿהערליך שמערצליך בעוויינען".

אים טראקטאטע [ברכות פֿאלי' 71] הייסט עס „די וועלט

איזט

ומוב לו, צדיק גמור· צדיק ורע לו, צדיק שאינו גמור· רשע וטוב לו, רשע שאינו גמור· רשע ורע לו רשע גמור ע"כ סוגיות המאמר· ולכאורה יש להבין על תחילת כוונה הגמ' דתשובת הקב"ה הי', צדיק וטוב לו, הוא צב"צ, צדיק ורע לו, הוא צב"ר· וכי לא ירע מהה"א ברייתא דרמינן קראי אהדדי ומסיק, דבני' לא יומתו על אבות מיירי כשאין אוחזי' מעשי אבותיהם בידיהם, דאז לא נענשו הבנים בעון אבותיהם כלל?

והנראה דאי' בילקוט [פ' תולדות] על הפסוק ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה וז"ל לפי שהיתה רבקה כרוכה אחרי מעשי אבותיה, לכך כתב תחלה ליצחק ואח"כ לרבקה, לפי שלו [ר"ל ליצחק] הי' מורת רוח גדולה ממנה ע"כ· מזה נראה ברור שטבע הנולד נמשך תמיד אל מולידו, הן לטוב והן לרע, אם המוליד רשע, אף שהנולד הוא צדיק וישר הולך, בכל זאת עדיין נשאר לו בטבעו שמץ נטי' למעשי אבותיו המקולקלות [דומי' דרבקה]· וכן להיפך, אם המוליד צדיק, אף שהנולד הוא רשע איש בליעל, הולך עקלקלות, בכל זאת עדיין נשאר לו בטבעו שמץ נטי' אל הטוב ואל מעשי אבותיו הכושרות·

ומעתה יתבאר המאמר אשר החלנו, דהמקשן הבין, דהא דאמר תלמוד' שהשיב הקב"ה צדיק וטוב לו, הוא צב"צ· צדיק ורע לו, הוא צדיק ב"ר, הכוונה היא כפי פשטותו, שמקבל הבן ג"כ שכר מצדקת אבותיו, וגם עון אבותיו אתו יפקד· וע"ז מקשה שפיר, איני והכתיב פוקד עון אבות וגו' וכתיב לא יומתו בנים וגו' ורמינן וכו' ומשנינן הא כשאוחזין וכו' הא כשאין אוחזין וכו' א"כ נראה בעליל דכשאין הבן אוחז מעש' אבותיו אז אינו נענש בשביל אבותיו כלל, וע"ז משני הגמ' הכי קאמר לי' [ועיינו פירוש' קמפרש] ר"ל הא דקאמר [הקב"ה] צדיק וטוב לו, צב"צ, צדיק ורע לו, צב"ר וכו' אין הכוונה במובן השטחי, שהבן מקבל ג"כ שכר מצדקת אבותיו, וכן נענש ג"כ בעון אבותיו, לא כך היא הכוונה,

אלא

איזט נור פיר דען איבערמיטהיגען פרעפלער, אונד פיר דען וואהרהאפט פראממען ערשאפפען, פיר דיזען דיא עוויגע, פיר יענען דיא צייטליכע„·

דיא טעגליכע ערפאהרונג לעהרט עס, דאס דער אין גאטטעס־פורכט לעבענדע פראממע, קיינען טהייל אן דער צייטליכען וועלט

האט

אלא הכי קאמר לי', תכלית הכוונה כך היא, צדיק וטוב לו, הוא צדיק גמור, דהיינו צדיק ב"צ, שמלבד צדקות עצמו, עוד יש לו בטבעו נטי' אל הטוב ואל מעשי אבותיו הכושרות, כי חיות הנה בקרב לבו, והוא צדיק גמור. צדיק ורע לו, צדיק שאינו גמור, דהיינו צדיק ב"ר, שאף שהוא בעצמו צדיק וישר הולך, אעפ"כ יש לו בטבעו נטי' אל הרע ואל מעשה אבותיו המקולקלות, והוא צדיק שאינו גמור. רשע וטוב לו, רשע שאינו גמור, דהיינו רשע ב"צ, דאף שהוא בעצמו רשע ואיש הבליעל, אעפ"כ עדיין יש לו בטבעו נטי אל הטוב ואל מעשי אבותיו הכושרות, והוא רשע שאינו גמור. רשע ורע לו, הוא רשע גמור, דהיינו רשע בן רשע, שמלבד שהוא בעצמו רשע עוד הנה הוא כרוך אחר מעשי אבותיו המקולקלות, והוא רשע גמור בשלימות כרי רשעתו, והבן.

ואי' בגמ' [סנהדרין צ'.] מתני', ג' מלכים אין להם חלק לעוה"ב, ירבעם אחאב מנשה וכו' ומקשה בגמ' [שם ק"ד.] מפני מה לא מנו אמון [תוך אותן מלכים שאין להם חלק לעו"הב]? ומשני. מפני כבודו של יאשיהו בנו. ומקשה בגמ', מנשה נמי לא לימני מפני כבודו של חזקי' אביו? ומשני, ברא מזכה אבא, ואין אבא מזכה ברא ע"כ. ואי' עוד [שם נ"ב] את אביה היא מחללת, אומרים ארור שזו ילד וכו' אר"א כמאן קרינן האידנא רשיעא ב"ר אפי' לרשיעא בר צריקא כמאן כי האי תנא [וכן אי' בהדי' בפסקי הרא"ש [שם] וז"ל מותר לקרות רשע בן רשע אפי' לרשע בן צריק ע"ש].

מתוך ב' סוגיות אלה נראה ברור דברא מזכה אבא, ואם הבן בעצמו צדיק וישר הולך, ומתנהג א"ע בדרך אלהים ומצותיו, אע"פ שאביו היה רשע ורע המעללים, בכל זאת לא יתכן לקרותו בן רשע, להיות כי ברא מזכה אבא, והוי כאלו היה אביו ג"כ צדיק [דומי' דסוגי' שזכרנו דלא קא חשיב במתני' אמון מפני כבודו של יאשיהו בנו] וכן להיפך דברא מחלל אבא, ואם הבן בעצמו הוא רשע הולך

האט, ער קענט קיינע אירדישע פערגניגונגען, ווירד אפט מיט נאטה אונד עלענד, קראנקהייטען אונד פלאגען היימגעזוכט, אבער אללע דיזע הארטע שלעגע פערמעגען ניכט זיין פערטרויען אויף גאטט

הולך עקלתון יתייצב על דרך לא טוב, אע"פ שאביו היה צדיק וישר הולך, בכל זאת מותר לקרותו רשע בן רשע [דומיא דסוגי' שזכרנו כמאן קרינא רשיעא בר רשיעא אפי' לרשיעא בר צדיקא וכו'].

והנה כפי אשר בררנו [לעיל] עינינו רואות, שרשע בן צדיק אע"פ שהוא בעצמו רשע ורע המעללים אעפ"כ לא יתכן לכנותו בשם רשע גמור, מטעם, לפי שעדיין נשאר בטבעו שמץ נטי' אל הטוב, אם מעט ואם הרבה מצד מעשי אבותיו הכושרות, אשר נפשו כרוכה אחריהן.

ועתה נבוא אל ביאור המאמר שהחלנו, שבהיות שהבת קול היתה רוצה להכריז ולהודיע ברבים כי טיטוס הוא רשע גמור בתכלית שלימות הרשעה, לכן אם היתה הב"ק אומרת לטיטוס רשע ותו לא, וודאי היינו יכולין לטעות ולומר, כי אביו של טיטוס לא הי' רשע כלל, וכן אם היתה אומרת לו רשע בן רשע, מ"מ היינו יכולים לטעות ולומ' כי אביו של טיטוס הי' צדיק, והא דקראה לו הב"ק רשע בן רשע, היינו כסוגיית הגמ' שזכרנו. כמאן קרינא רשיעא בר רשיעא אפילו לרשיעא בר צריקא, וע"י כך היינו באים לכלל טעות יותר, לחשוב כי טיטוס רשע שאינו גמור היה, דאע"פ שהוא בעצמו היה רשע ורע המעללים, אעפ"כ עדיין הי' לו בטבעו שמץ נטי' אל הטוב ואל מעשי אבותיו הכושרות, אשר לו נתנו למורשה, מפאת טבע נפש הבן הכרוכה אחר נפש האב, ולכן היתה הב"ק מכרזת ואומרת רשע בן רשע בן בנו של רשע דהיינו שאבי אביו הי' ג"כ רשע, וא"כ ממילא מוכח, שאביו של טיטוס הי' רשע בעצמותו, דליכא למימר דבאמת הי' צדיק, ואעפ"כ קוראו הב"ק רשע בן רשע כסוגיית הגמ' הנ"ל כמאן קרינא רשיעא בר רשיעא וכו' דא"כ קשה איך קראו הב"ק בן בנו של רשע דהיינו שאבי אביו הי' ג"כ רשע, והלא לפי סוגיית הגמ' שזכרנו דברא מזכה אבא, א"כ לא יתכן לקרות לאבי אביו רשע [אם גם באמת הי' רשע] מפני כבודו של בנו, כי ברא מזכה אבא, וצדקת הבן עליו תהי', אלא וודאי ע"י קריאת הב"ק בן בנו של רשע, מוכח ברור דגם אביו של טיטוס היה רשע בעצמותו. ומטעם זה שפיר מותר לקרותו בן בנו של רשע, דאף אם הי' אבי אביו צדיק, אעפ"כ מותר לקרותו רשע כסוגיית הגמ' הנ"ל כמאן קרינא רשיעא בר

גאטט צו שוועכען, זיין גייסט שוואנקט ניכט, ער מורט ניכט ווידער גאטט, פעסט שטעהט ער ווען אללע ליידען איבער איהן הערשטירמען, גלייכמיטהיג בלייבט ער נעגען דעס שיקזאלס טיקקע, געדולדיג

בר רשיעא וכו׳, ואחרי שהוכחנו ברור, כי אביו של טיטוס הי׳ רשע בעצמותו, א״כ שפיר הי׳ טיטוס רשע גמור, שמלבד שהוא בעצמו היה רשע ורע המעללים, עוד זאת כי נפשו היתה כרוכה אחרי מעשי אבותיו המקולקלות, והיה רשע גמור בשלימות הרשעה, והבן ׃

הרחבתי קצת בענין זה, למען נבוא אל מטרת כוונותינו, עתה אחי! הביטו נא וראו, כי גדול כים שברנו, מרגליות טובה היתה לנו ואבדנוה, הנה עיניכם רואות את הצדיק הזה אשר אנחנו מספידים אותו היום, כי הוא **צדיק בן צדיק, ובשם צדיק גמור יכונה**, כי מלבד עצמות צדקתו חסידתו ופרישתו, הנה הוא בן לאותו צדיק הרב המפורסם מו״ה **מיכל מייא** נ״ע, חוטר מגזע היחוס והמעלה, נצר משורש הצדיקים והחסידים אשר בארץ המה, וראוי לכל איש מישראל לקרע סגור לבו, להתאבל להתאונן ולקונן, ולשפוך דמעות מאין הפוגות, על ההעדר **צדיק גמור** כמוהו, כי לקח אותו אלהים ואיננו עוד על הארץ ׃

אהה ליום! צרה ויגון הקיפוני, תוגה ועצב כתריני, מימיני אבל ובכי, משמאלי קינה ונהי, ומה אעשה לאלה היום, ולבני רעיוני אשר ילדו, אנה אמצא מרגוע לרגשותי, איה איפה אמצא נחמה לנפשי, נוחם יסתר מעיני והשקט לא אוכל, קראתי למאהבי המה מרחוק יעמודו, ולמנחמים ולא מצאתי, כי לכלם גדלה השבר למקטנם ועד גדולם מר יילילו, כי שדי הימר להם מאוד, ואין איש ניחם על רעהו, כי אמרו „כלנו נאנחים, הן גוע — אבדנו כלנו אבדנו„ כי שר וגדול נפל היום בישראל, אבל כבד במחנה העברים! ואם כי כל איש מישראל אשר יראת אלהים נוססה בו, מחויב להצדיק עליו את הדין, ולהתנחם את עצמו על שברונו, ומחץ מכתו ירפא בשומו לנגד עיניו, כי מאתו ית״ש לא תצא רק טוב — אבן לא כן עמדי, הן קצר קצרה ידי מפדות, ואין בי כח להציל מהמון שאון המית היגונות והעצבונות, אשר פרשו רשת לרגלי, אנכי, אנכי, שתיתי מציתי את קובעת כוס התלאה, שוט זעם עליון אני הגבר ראה, השביעני במרורים, ויקף עלי ראש ותלאה, ובעוד שלהבת

געדולדיג ערטרעגט ער דען דראנג דער צייטען, אונד מיט ערגעבונג אן דען וויללען גאטטעס גערישטעט, ערשיטטערט איהן קיין קוממער ער טהוט פערציכט אויף דיא אייטלע, ניכטיגע, צייטליכע גיטער, אונד דיזעס פריוואווילליגע פערציכטטהון, גיבט איהם קראפט, דאס אללע אונפעללע, דיא ער ערלוידעט, ניכט איינמאהל אויף זיינען קערפער איינע נאכטהיילינגע ווירקונג האבען ׃ לעבענסכראפט אונד הייטער

שלהבת התוגה כלפיד בוערת, והצרה גוברת, נשמו עשתנותי, נתבלבלו מחשבותי, נבוכים מזימותי, אסוף אסיפם אמרתי, אכן נרפים הם נרפים, מי יקבץ אלה הרעיונות המפוזרות, מי יאסוף אלה העשתונות האובדות, ויאמר להשמירם. לכן גם אנכי אצעק היום עם המקונן [איכה א׳ ט״ו] **על אלה אני בוכי׳**, ר״ל יותר מאלה העומדים סביבי אני בוכה ומתאונן, כי הם אפשר להתנחם מעצמם על שברונם, לא כן אנכי, **עיני עיני ירדה מים**, להפלגת הבכי הקינה והאבל, **כי רחק ממני מנחם משיב נפשי**, כי רחק להמציא לי מעצמי נחמה להרגיע את רוחי ולהשיב את נפשי, והטעם על ההעדר מציאת הנחמה, **היו בני שוממין**, [מלת בני תואר למחשבות הלבב להיותם תולדות האדם] ר״ל בהיות כי מחשבותי שוממין ועשתנותי נבוכים, ואי אפשר לי לקבצם יחד, בעת אראה **כי גבר אויב** [מלת אויב תואר אל המות] כי גברה יד האויב עלינו, עלה המות בחלוננו בא בארמנותינו, וינאץ בזעם אפו, לקחת עטרת ראשינו וצבי תפארתינו.

והנה בעלות אליהו בסערה השמימה, מצינו [מלכים ב׳ כ׳] **ואלישע רואה, והוא מצעק, אבי! אבי! רכב ישראל ופרשיו וגו׳ ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים וגו׳**, דלכאור׳ יש להעיר על כפל מלת אבי, גם מלת ופרשיו שהוא ל״ר מוזר מאוד, גם כוונת ויקרעם לשנים צריך ביאור, דוודאי כל קרע הוא לב׳ חלקים. ובדרך מליצה נראה דמצינו [מלכי׳ א׳ י״ט] **וילך משם וימצא אלישע בן שפט והוא חורש וגו׳ ויעזוב את הבקר וירץ אחרי אליהו וגו׳ ויאמר אשקה נא לאבי ולאמי וישב מאחריו וגו׳ ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו וגו׳**, מזה נראה בעליל כי רוח לבשה את אלישע מיד בראותו את פני אליהו כראות פני אלהי׳, לעזוב את אביו ואת כל חמדת קניניו, ותדבק נפשו להתקשר בנפש קדוש אלהי׳ ללכת אחריו ולשמשו, הפרידה מאביו וממולידו, לא הכבידה את רוחו, וכל עת היות אליהו חי על פני הארץ, לא הרגיש בנפשו שום צער הפירוד, ולא עצבו אביו מימיו, כי היתה נפשו קשורה בנפש

הייטער בליבט ער אין יעדער לאגע, אין גוטעס אויסזעהן בעהעלט ער בייא אללען איינשרענקונגען, וויא עס אין [דניאל קאפי׳ 1 פערז 12] הייסט „פערזוכע עס דאך מיט דיינען קנעכטען צעהן טאגע, דאס מאן אונס געבע חילזענפריכטע

בנפש אליהו, ויהי הקשר אמיץ וחזק ביניהם. ולכן בעת הלקח ארונו מעל ראשו, הוכפל יגונו, כי שני אלה רגע ביום אחד באו, להעציב את רוחו, ולהאדיב את נפשו, כי מלבד עוצם צערו על פרידת ארונו ורבו, עוד התעורר בקרבו ברגע הזאת גם העצב והצער בזכרו את פרידת אביו ומולידו, ולזה בראותו רכב אש וסוסי אש אשר בו עלה אליהו השמימה, היה מצעק אבי! אבי! רכב ישראל ופרשיו, לרמז בזה, כי לבו עליו יכאב, ונפשו עליו תאבל, הן על פירוד אביו [ר"ל אליהו] המשפיע עליו שפעת אלוה, והן על פירוד אביו המולידו, כי ברגע אחת שני הפרידות אלה יחד חוברו להם יחדיו התייצבו לנגד עיניו, ועי"ז כתיב ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים וגו', ר"ל כי קרע את בגדיו בשביל שנים, דהיינו על פרידת אביו ועל פרידת רבו, (ויומתק בזה אז"ל [מ"ק] ת"ר **ואלו קרעים שאין מאחין, הקורע על אביו וכו' ועל רבו וכו' ולא מאחין מנ"ל? דכתיב ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים, ממשמע שנא' לשנים איני יודע שהם קרעים, אלא מלמד שקרועין ועומדין לשנים לעולם** ע"כ [כך היא הגרסא בע"י ע"ש]. ולכאור' יש מן התימא על תחלת כוונת הגמ', למ"ל כלל למכתב מלת לשנים, לכתוב ויחזק בבגדיו ויקרעם, ותו לא [כמו שמצינו ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם] דוודאי כל קרע הוא לשני חלקים? ויותר קשה מנ"ל מהאי קרא דאין מאחין הקרע על אביו, דהאי קרא מוסב על אליהו שהי' רבו שלמדו תורה? אכן לפי דברינו יתבאר היטב דמלת לשנים, הכוונה שהי' קורע את בגדיו בשביל שנים, דהיינו על אביו, ועל רבו, ועי"ז יפה ארז"ל **ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים**, דהיינו על אביו ועל רבו, **איני יודע שהם קרעים**, ולמ"ל למכתב לשנים קרעים, **אלא מלמד שהם קרועי' ועומדין לשנים לעולם**, ר"ל דאין מאחין הקרע הן על אביו, והן על רבו, לעולם].

כמקרה

צו עססען אונד וואססער צו טרינקען, דאן ווירד מאן אונזערע געשטאלט אונד דיא דער קנאבען וועלכע קעניגליכע שפייזען עססען, זעהן, אונד דוא ווירסט טהון נאך דעם וויא דוא עס זעהן ווירסט, ער פערזוכטע עס מיט איהנען, אונד נאך צעהן טאגע זאהען זיא שעהנער אונד געזינדער אויס, אלס דיא קנאבען, דיא דעס קעניגס שפייזע אסען. — דיא צוֹ־ פער־

במקרה הזה קרני גם אותי, בעודי נער, צעיר לימים הייתי, עזבתי את אבא מארי הרב הגאון הצדיק המפורסם מהו"רר ארי' ליב נ"ע בעה"מח שו"ת פני ארי', נטשתי את ביתי ואת עיר מולדתי ק"ק ראטערדאם אשר בהאללאנד המדינה, כי פי ה' דבר אלי „לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" ושרק לי מקצה הארץ להובילני קרית מלך רב ק"ק ברעסלויא, פה אב נאמן, חותן תמים, מצאתי, אשר כאב אהבני, וכבן קרבני, הפרידה מאבי לא הכבידה את רוחי ולא העציבה את נפשי, לא לבי הלך כאשר נתרחקתי, וכמעט לא הרגשתי שום עצב בלבבי, לאמר, אלכה ואשובה, כי נפשי היתה קשורה בחרצובי האהבה בנפש חותן תמים, אשר באברת צדקתו יסך לי, ותחת כנפי תורתו חסיתי. גם לעת עלה כבוד אבא מארי נ"ע למרומו *, עוד מצאתי נוחם לנפשי, ומרגוע להרגשותי, כי כבוד חותני נ"ע, עמד על ימיני לנחמני על שברוני, ובמתק נאומיו, ונעימות מדברותיו, אזרני חיל וחוסן לבל ימוטו רגלי, הוא הי' לי לאב, ואני הייתי לו לבן, ואמרתי, זה ינחמני, כי עוד אבי חי. לכן כהיום בעלות אותו צדיק אדה"מו נ"ע השמימה, תרב עצבוני ותכפל יגוני, כי ברגע אחד שנים כתאומים יבואו להעציב את רוחי ולהאדיב את נפשי, עצב ותוגה אחד באחד יגשו, ותגשן הנה וילדיהן וימררו את רוחי, זכור אזכור עתה, כי אב נאמן אבדתי, ותשוח עלי נפשי כי חותן תמים חלף הלך לו. לכן בדמעות על לחיי הנני מר צורח, ואזעק עם אלישע אבי! אבי! רכב ישראל ופרשיו, כי מאוד עלי נפשי תשתוחח, בזכרי ההעדר אב מולידי וההעדר אב קנני; אחי! הביטו וראו כי לקיתי בכפלים, יד ה' נגעה בי פי שנים, ומשנה שברון שברי, הלא אתם ידעתם כי שנים ילדה לי ההשגחה, אב נאמן הי' לי, חותן תמים חנני ה', עתה אבדתי כל, אבדתי אב ומורה, אבדתי מנהיג ומנהל, כיתום נשארתי בלי משענה, גן עדני נכמש, עלה חוחי', אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה.

*[וי"ו אייר תקס"ט לפ"ק].

פערזיפט אויף דען אונאויסבלייבליכען יענזייטיגען לאהן, שטערקט דען פראממען מעהר, אלס אללע אירדישע געניסע דען רוכלאזען.

אויף זאלך איינען פראממען זאגט דער הייליגע פזאלמיסט [תהלים קאפ' 92 פערז 15 . 14 . 13 . 12] „ער גרינט וויא פאלמענ־צווייגעל, שיסט וויא דיא צעדער ליבאנאנס עמפאר נעפפלאנצט אים הויזע גאטטעס, אין זיינעס פאר־

אמנם רעו נא אחי! כי לא על אבדת עצמי בלבד אני אוצק ואתאונן, בלתי על אבדת כלל ישראל הנני מר צורח, על זאת תאבל הארץ וכל יושביה, כי אבדה כלי חמדתה, אבר צדיק חסיד ועניו מן הארץ, אפס מגין הדור, והתורה חוגרת שק ומתאוננת לאמר „גלה כבוד מישראל על הלקח ארון אלהים, ת"ח גדול בקי בכל חדרי התורה" וראוי לכל אחד מישראל לאונן ולקונן ולהתפלש בעפר ולעשות אבל יחיד מספד תמרורים.

וכדי לזכות את נשמת אותו צדיק ארחמ"ו נ"ע אשר אנחנו מספידים אותו היום, אזכיר מרגניתא טבא אשר שמעתי מפיו הקדוש ביאור הכתוב [בראשית ל"ז ל"ה] ויקומו כל בניו וגו' **וימאן להתנחם ויאמר כי ארד וגו' ויבך אותו אביו וגו'** רמלות ויבך אותו אביו לכאורה ההעדר ההבנה [ועי' רש"י שסב על יצחק], ובביאור הכוונה יראו, דיש ב' סוגי אֵבל, האחת אבל דשכיח ומצוי לכל, כמו המתאבל על מתו או על אבדתו וכדומה, ואבילות כאלה שכיח ומצוי הרבה, כי רבים נלכדו בשחיתותם, ומי גבר יחיה ולא יראה מות עלה בחלונו, זה מתאבל על מיתת אבותיו, וזה על מיתת אֶחיו ואחיותיו, וזה על קרוביו ומיודעיו, ובנקל ימצא המתאבל מנחמים על שברונו, כי אחד באחד יגשו יקומו ויספרו את קורותם, למשפחותם לבית אבותם, לאמר „מה לך כי תצעק, גם אנכי שתיתי את קובעת כוס התרעלה, ותקראנה אותי כאלה". והשנית, אבילות דלא שכיח דאינו נוגע כי אם לו לברו, ואין לאחר זולתו, ובלתו לא טעם שום אדם טעם מרירתו, ועל אבל כזה, כמעט אי אפשר כלל למצוא מנחמים, כי מי ינחמהו על צערו ויגונו, מי ישקיט ים העצב מזעפו, מי ידבר על לבו להרגיע את רוחו, אחרי כי הרגשת צערו נסתר מעיני זולתו, ונעלם ממנו, והוא לא ראה. ואמרו חז"ל על הפסוק כי ארד אל בני אבל שאולה וז"ל סי' זה הי' מסור בידי, אם לא ימות אחד מבני בחיי, מובטח אני שאיני רואה פני גיהנם [וכן פירש"י ז"ל בחומש]. מזה נראה כי על

האף ווירד ער גרינגען" איינע הינדייטונג אויף דיא קינפטיגע וואהרע עוויגע גליקזעליגקייט „אים העכסטען אלטער נאך בליהען זיא, בלייבען אימממער פריש אונד קרעפ־ טיג" דיא ערהאלטונג דעס גוטען פרידליכען אונד הייטערן אויס־ זעהנס, דורך דיא פיגונג אין דען וויללען גאטטעס. — „דיזעס לעהרט, דאס גאטט גערעכט, מיין הארט אהנע טאדעל זייא".

דיזעס

על עצמיות האבל, דהיינו על מיתת יוסף בנו, היו מצווים מנחמים לנחמהו על צערו, משא"כ על ראיית פני גיהנם, לא הי' אפשר לשום אדם לנחמהו. ולכן כשנתוודע ליעקב כי טרף טורף יוסף בנו כתיב ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו בהיות כי מיתתו היא ענין צער הנוגע לכולם יחד. וכמו שהצטער יעקב על מיתת בנו, כן הצטערו גם הם על מיתת אחיהם, ואיש את אחיו יעזורו להרגיע את רוחו ולנחמיהו על שבר יוסף. וימאן להתנחם, לא רצה לקבל תנחומיהם, ולמען שום רסן מתעה על לחיימו, לסגור דלתי שפתימו מדבר דבר, פתח את פיו בחכמה, ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה [וכמו שפירש"י ז"ל] ר"ל אל תאיצו לנחמוני על שברוני, כי אין הצער נוגע לכם, ואך בשלי הרעה הזאת, כי ע"י מיתתו אני רואה את פני גיהנם, באופן שבלתי אפשר לכם להמציא לי דברי תנחומין להרגיע את רוחי. אכן באמת, לא על זאת הי' לב יעקב אבינו מתמרמר, לא על דבר ראיית פני גיהנם היה מאונן ומקונן, זולת ויבך אותו אביו, מלת אותו דייקא, ר"ל תכלית בכייתו הי' כפי הרגשת טבע האב, על ההעדר בן צדיק כמוהו ודפח"ח.

אחי ורעי! נחפשה דרכינו, ונחקורה מעללינו, ונדע בשלמי הסער הגדול הזה, יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה, יום חושך ענן וערפל, כסה שמים הודו, השמש אספה נגהה, וערפלי ליל חתולתה, פרץ ה בעמו פרץ, אבד צדיק מן הארץ, מי גרם מיתת הצדיק הזה? מי שלח ידו בשלומיו? מי שלח ידו במשיח ה'? ונקה האיש מעון, נקי אותו צדיק מפשע, זך מכל שמץ רשע, הלא אך עונותינו גרמו כל זאת, וחטאתינו עשו כל אלה, ובלב נאנח ונשבר נאמר עם החוזה האלהי [ישעי'] והוא מחולל מעוננו מדוכא מפשעינו להיותו כל ימיו מדוכה ביסורים קשים ומרים, מוסר שלומינו המוסר להשלים אותנו עליו, כי הוא לברו סבל כל זאת, ובחבורתו נרפא לנו [מלת חבורתו ענינו חיבור וריעות] ר"ל ע"י חבורתו שהתחבר עמנו בחלד הלז, ע"כ נרפא לנו מנגעי הזמן, כי בעודו חי אתנו, היה מגין עלינו, ובאברת צדקתו יסך לנו, כלנו כצאן תעינו מדרך הישר

דיזעס אללעס האט זיך בייא דעם הינגעשידענען בעזוהערט גע- פונדען, אויך ער האט שטעטס זיננליכע, אייטלע פערגעניגען פעראכטעט, ער וואר מיט פילען קראנקהייטען היימגעזוכט, אונד פערצאגטע ניכט, ער ערגאב זיך פריידיג דען וויללען גאטטעס אונד אין

הישר והטוב, והלכנו דרך עקלקלות, **איש לדרכו פנינו** כי כלנו היינו סומכים על דרכו של אותו צדיק, על תהלוכותיו ועל צדקתו, **וה' הפגיע בו את עון כלנו** לסבול את כל עונותינו ופשעינו.

אכן עתה בעזבו את הארץ הגשמה הלזו, ואחרי הפרד אותו צדיק מאתנו, בלב נשבר ונדכה אנחנו מתאוננים ומתוודים עם אחי יוסף הצדיק [מקץ] **אבל אשמים אנחנו על אחינו**, כי בידינו שפכנו את הדם הזה, ואנחנו גרמנו את מיתתו, **אשר ראינו צרת נפשו**, כל חלי וכל מכה אשר סבל בעודו חי, **בהתחננו אלינו** [מלת אלינו כמו עלינו] ר"ל כל תפלתו ובקשתו עלינו היו, שיהפוך ה' את לבבינו לטוב, **ולא שמענו**, כי לא שבנו אל ה' באמת ובתמים, **על כן באה אלינו הצרה הזאת** כי לקח אותו אלהים ואיננו.

וראיתי בס' אחד [ושמו נעלם ממני] שביאר דרך מוסר הפסוק **ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו** וגו', ע"ד אז"ל צדיק נתפס בעון הדור וכו', כי אלה האנשים הרודפים אחרי קניני הזמן וחמדת תענוגי חלד, בשם קין יכונו, מלשון קניתי איש וגו'. ואלה הצדיקים המתעבים בתענוגי העוה"ז, בשם הבל יכונו, בהיות כי כל חמדת תבל ומלואה, הבל בעיניהם מעשה תעתועים, וע"ז כתיב **ויהי בהיותם בשדה** [מלת שדה כינוי לתבל], **ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו**, ר"ל אלה הרודפים להשיג קניני הזמן, הם אלה הגורמי' מיתת הצדיקים.

ומה נעמו בזה לפי ענינינו אז"ל [סנהדרין ל"ז:] על הפסוק קול דמי

אין דער צופערזיכט אין דער בעססערן וועלט, דען לאהן וויגער טוגענדען צו פינדען, האט איהם זיין הארטעס געשיקק ניכט בעטריבען קעננען*.

אך, מיך אומגעבען טרויער אונד טריבזאל! איך קאן מיך ניכט בערוהיגען, איך פינדע קיינען טראסט. ער איזט פערשידען, פיר אונס אללע איין שמערצליכער פערלוסט! זעלבסט דער טראסט,

דען

---

*) היער פאלגט איינע פאם פערפאססער טיף דורכדאכטע אונד שארפזינניגע ערקלערונג איינער שטעללע אים תלמוד, דיא נור פיר דען געאיבטען תלמודיסטען אינטערעססע האט, דאהער זיא אין דער איבערזעטצונג אויסגעבליבען.

דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה, אמר ר"י מלמד שהכה קין את הבל אחיו חבורות חבורות פצעי' פצעים שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה, עד שהגיע לצוארו ע"כ. עתה אחי! גם אלינו, לכל אחד מאתנו, קול ה' קורא „קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה„ כי בזדון לבבינו ובמעללינו הרעים אנחנו גרמנו להכות באגרוף רשע את אחינו הצדיק חבורות חבורות פצעים פצעים, כי כל ימיו היה איש מכאובות וידוע חולי עד שלא היינו יודעים מהיכן נפשו יוצאה עד שהגיע לצוארו, כי באו מים עד נפש ויגוע וימת בקוצר הנשימה, לכן גם אנחנו עם קין ההורג את הבל אחיו קול גרימה, גדול עונינו מנשוא, נלכה ונשובה אל ה', כי הוא טרף וירפאינו יך ויחבשינו.

המלך החכם אמר [משלי כ"ב] נבחר שם מעושר רב, מזהב ומפז חן טוב, עשיר ורש נפגשו, עושה כולם ה' וגו' [עיי' רש"י] הנרצה בזה יראה דרך מליצה, כי בחינת הצדיק האמת היא על ב' דרכים, וה' צדיק יבחן על ידי ב נסיונות, הנסיון האחת היא העושר, כי העושר והמון קניני הזמן, על פי רוב יסיתו את לב גבר להדיחו מדרך הישר, ולנטותו לדרך שמאל ולילך אחרי שרירות לבו הרע, ובגובה לבב יאמר „לי הכסף ולי הזהב, אך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה„ כמו שמצינו וישמן ישורון וגו' וכן שמנת עבית וגו' ובן ורם לבבך ונו'. [ויומתק בזה אז"ל [נדרים ל"ח.] על הפסוק פסל לך, אמר הקב"ה למשה הפסולת יהי' שלך מכאן נתעשר משה ע"כ. וכל לב משכיל ישוס, היעלה על הדעת, כי משה בחיר האנושי, התאוה תאוה להשגת העושר וקניני הזמן, אשר מהבל המה גם יחד, ולאיזה סיבה נתן לו הקב"ה העושר, כי במה נחשב הוא בעיני קדוש אלהים כמוהו? — ובהתרת השאלה נראה, דכשעמד משה רבינו וביקש רחמים וסניגורא להמליץ טוב על ישראל, בעשותם את העגל, מצינו [כי תשא]

ויעשו

דען דיא רעליגיאן יעדעם רעליגיעזען גיבט, דאס גאטט אללעס צו גוטען לייטע, ענטגעהט מיר, דען איך האבע דען טומיעלקעלך מיט דעם בארעגנואטצע געלעערט, מיך האט עס הארט גע־ טראפען; איך קאן קיינען טרעסטענדען געדאנקען פאססען, מיינע געדאנקען זינד צערשטרייט אונד איך זאגע דיא ווארטע דעס קלע־ גערס [איכה קאפיטל 1 פערז 16] „איך ווייגע מעהר אלס אללע

ויעשו להם אלהי זהב, פירש"י אתה גרמת להם כסף וזהב שהשפעת להם וכו' מה יעשה הבן שלא יחטא וכו', מזה נראה, כי לדעת משה רבינו ע"ה, היה להם לישראל התנצלות על עשיית העגל, כי העושר שהשפיע להם כביכול, גרם כך להטותם מדרך הטוב, ולהוליכם תועה אחרי שרירות לבם. לזאת היה חפץ הקב"ה להראות למשה, כי לא כן הוא, ולא כל המרבה בעושר, נוטה מדרך הישר, וילך עקלקלות, ולכן אמר לו הקב"ה פסל לך וגו', ויפה אז"ל הפסולת יהיה שלך, מכאן נתעשר משה וכו'. כי תכלית כוונה העליונה היתה בזה, להראות בעליל, ולהודיע ברבים, שאין העושר בעצמותו גורם להטות מדרך הטוב, זולתי הכל תלוי בבחירת האדם להרע או להיטיב, ולאות על כך, כי הנה זה משה האיש נתעשר ונתעלה בתכלית הגדולה, ובכל זאת עמד בצדקו, ולא סר מדרך הישר והטוב כל הימים אשר הוא חי על פני האדמה, והבן]. נסיון השנית היא העוני, כי העוני מושך כמה רעות אחריו, כי מלבד כי אלה פיהו מלא, מרמות ותוך תחת לשונו, למען מצוא די טרפו, ומחית בשר ההי, עוד רעה אחרת כרוכה בעקיבה, כי צריך להחניף את העשיר, ובשפתי חלקות בלב ולב ידבר עם הנדיב, ונדיב נדיבות יעץ, והוא על נדיבות יקום וישנה את טעמו את דרכיו ואת מנהגיו הכושרות, למען מצוא חן בעיניהם, כאז"ל [ברכות] על הפסוק כרום זולת לב"א, כיון שנצטרך אדם לבריות, משתנה פניו ככרום, ע"כ. [ומה נעמו אז"ל [שם] מאי כרום? עוף אחד יש בכרכי הים, כיון שהחמה זורחת, מיד נתהפך לכמה גוונין ע"כ, ירא"ה, כי החמה רומז על המשפיע, והכוונה כיון שהחמה זורחת

אללע דיזע, מיינע אויגען איבערשטרעמען טהרע-נען, דען מיר פֿעהלט דער איננערע טראסט, דיא זעלבסטבערוהיגונג, מיינע געדאנקען* זינד אירדע דער פֿיינד וואר צו מעלטיג.

דער עוויגע מענשענפֿיינד, דער טאד, האט אין דיזעם מיינעם שווינערפֿאטער מיר אויך דען פֿאטער גערויבט. אלס יינגלינג פֿער-ליס איך מיין פֿאטערהויז, אונד דיא פֿארזעהונג פֿיהרטע מיך היער הער

---

* בָנַי זא פיל אלס מיינעס גייסטעס קינדער, מיינע געדאנקען.

זורחת ר"ל כיון שמתשפיע זורח אור נדיבה על זולתו, מיד נתהפך המושפע לכמה גוונין, והבן]. ונגד ב' נסיונות אלה, אמר החכם מכל אדם [משלי ל'] רש ועושר אל תתן לי, ר"ל אל תביאני לידי ב' נסיונות אלה, פן אכשל וימוטו רגלי, ונגד נסיון העושר אמר פן אשבע וכחשתי וגו', ונגד נסיון העוני אמר פן אורש וגנבתי וגו'.

לא כן בחינת הצדיק האמת, כי כל דרכיו אמונה, ואין עולתה בו, בעשרו, עת יעשרנו המלך ית"ש עושר גדול, עם כל עושר והון ומבחר קניני מחמודותיו, אך אלהים כל מזימותיו, יראת ה' תנחיהו על כל מעגליו, ובכל דרכיו ומעלליו, והנה ה' נצב עליו, כל גאה וגאון ישמיד מקרב לבו, לבלתי רום לבבו מאחיו, והיתה צדק איזור מתניו, ואמונה איזור חלציו, לעשות צדקה וחסד בקרב הארץ. גם בעת עניו ומרודו, ישחק ליום איד, אף כי יאמר לו ה' רד, עומד כמו נד, לעומת מקריות הזמן, זעף ים הראגות, אל יבעתהו, שוט שוטף כי יעבור, אל יחרידהו, אך בה' ישים כל מבטחו, נצב כחלמיש, ממקומו לא ימיש, לא יחליף את דרכיו, ולא ימיר את מנהגיו הכושרות, עול ומרמה כלה גרש יגרש, חנופה וחלקלקות לשון החרם יחרים, לא ישא פני שוע, ולא יהדר פני נדיב, ולאיש אשר אלה לו, בשם צדיק אמת יכונה, כי כגבור עמד בנסיון עניו ועושרו, הלך בתום בצדקו וביושרו, ושם בארץ החיים ימצא אושרו.

עתה אחי! הלא ידעתם כי הצדיק הזה א־חמ"ו נ"ע, אשר אנחנו עסוקי' היום בהספדו, נבחן באלה שני נסיונות, וה' ניסה אותו בעוני ובעושר, ומצא את לבבו נאמן לפניו, הנכם ידעתם את האיש ואת שיחו, דרכיו ומעלליו, מנעוריו ועד עתה, בעשרו, עת שמש ההצלחה זרחה על ראשו, וה' המטיר

לחם

הער, ווא איך איינען שוויגערפאטער פאנד, דער מיך פעטערליך ליבטע, אויך איך הינג מיט זאללע ליבע אן איהם, דאס דיא ענטפערנונג פאן מיינעם פאטער — פרידע זייא מיט איהם — מיר ניכט שווער פיל. זעלבסט אלס מיין זעליגער פאטער הינאיבער גינג, טרעסטעטע ער מיך, אונד זיינע טראסטוואָרטע הילטען מיך אויפרעכט. איך זאה אין איהם מיינען פאטער נאך. נאך זיינעם הינשיידען, ערגרייפט דער שמערץ מיך מיט דאפפעלטער געוואלט, שרעקקליך פיהלע איך יעטצט צו גלייכער צייט, איך האבע איינען טהייערן פאטער, איינען פערעהרטען שוויגערפאטער פערלארען.

טיף־

לחם מן השמים, גם עושר גם כבוד ניתן לו מאת המגביה לשבת, לא גבה לבו ולא רמו עיניו, לא הלך בגדולות ובנפלאות ממנו, לאמר „לי הכסף ולי הזהב„, בחמדת קניני הזמן געל, ביין משתיו ופתבגו תעב, בתענוגות בני אדם מאס, ויאמר להשמידם, כי חרם הם, בלתי לה' לבדו כל מזימותיו, הקדיש לשמים כל עתותיו, וכל עסקיו ועניניו והנהגותיו קודש הם לה', לעסוק בתורה ובעבודה כיום כליל ולרדוף צדקה וחסד כל ימותיו, — גם בימי עניו ומרודו עת סבב הגלגל, וירד הדרו ושאונו, לא שינה את צדקתו, לא החליף את יראתו, ולא המיר את פרישתו, בצע כסף לא לקח לבו להטותו מדרך הישר וממשעול האמת, חניפות ודברי חלקות לא ידע, לנדיב ושוע לא נשא פנים להוכיחם על מעלליהם, העת לקחת הכסף, לא הס'ת את לבבו לסור כמעט קט מדרכיו וממנהגיו, אוהב היה לאוהבי ה', ומשנאיו ישנא, כי כל דרכיו אמונה, וכל כוונתו לשמים, בלי שום פנים חוצית; אלה ב' הנסיונות אחד באחד יגשו, יגודו על נפש צדיק, ויצא לו שם בכל קצוי ארץ, כי צדיק הוא צדקות אהב סלה, ועל איש צדיק אמת כמוהו רמז המלך החכם במליצתו נבחר שם מעושר רב, מזהב ומפז חן טוב, ומה הוא השם טוב, אשר הנחיל לו בקרב הארץ? ע"ז אמר במליצתו עשיר ורש נפגשו, ר"ל אם נסיון העושר ונסיון העוני יחד נפגשו, עושה כולם ה', והוא עושה כולם לה', כי עמד בנסיונות אלה, והן בעשרו והן בעניו כל עסקיו לה', וכל מעשיו לשמים.

אמרו

טיעף געבייגט שטעהע איך דא, פאן טרויער אונד בעטריבניס נידערגעדריקט, מעכטיג וויהלען זיא אין מיר. זא ערגינג עס דעם אלישע [מלכים א' קאפיטל 19 פערז 19 · 20 · 21] ער פפליגטע, אונד צוועלף געשפאן רינדער גינגען פאר איהם הער אונד ער וואר בייא דעם צוועלפטען, אונד אליהו קאם צו איהם אונד ווארף זיינען מאנטעל אום איהן, דא וואורדע אלישע דורך דען אנבליק דעם געטטליכען פראפהעטען זא בעגייסטערט, אונד פיהלטע זיך מיט זאלכער געוואלט צו דעמזעלבען היננעצאגען, דאס ער אים דראנגע זיינעס געפיהלס דיא רינדער פערליס, דעם אליהו נאך ליף אונד זאגטע, איך וויל נור מיינען פאטער אונד מיינע מוטטער קיססען, דאן וויל איך דיר נאכפאלגען.

לייכט וואר עס איהם, זיך פאן דען זיינען צו טרעננען, זא הינגעצאגען

אמרו חז"ל [סנהדרין צ':] שאלו רומיים את ר"י בן חנני' מנין שהקב"ה מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות? אמר להו, תרווייהו מן המקרא הזה אני דורש דכתיב הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה וגו' [דמלת וקם מוסב לפניו ולאחריו] א"ל ודלמא וקם העם הזה וזנה [ר"ל דלמא מלת וקם מוסב לאחריו דווקא] א"ל נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות ע"כ· המאמר נראה לבאור' מזור מאוד, דמאחר דשתים שאלו ממנו, איך לא נתן להם אלא אחת, דאבתי לא הוכיח להם ריב"ח שהקב"ה מחיה מתים, היעלה על הדעת, שהשאיר ריב"ח את אלה הרומיים בטעות כפירתם, למען ירחיבו פה, יאריכו לשון, ובלשון מדברת גדולות ידברו, כי טח עיני חכמי ישראל מראות האמת, כי הנה החצי ממנו והלאה —·

ולהמתיק הענין נראה דלכאורה יש לדקדק על שאלת הרומיים, מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות וכו', מ"ט שאלו דווקא על הני תרי ענינים, ולא ג"כ ענין אחר? עוד יש לדקדק, מ"ט תפסו הני תרי שאלות בבת אחת, הלא היה להם לתפוס שאלותם בזה אחר זה?

והנראה דכבר ידוע מה שכתב הרמב"ם [בפי' המשניות] שהקשה אם באמת הקב"ה ית"ש יודע תכלית כל דבר טרם הוייתו וכאשר ראוי לכל בעל אמונה להאמין, א"כ איך יתכן תשלום שכר ועונש, דכל צדיק, על כל צדקותיו אשר עשה, הוא מוכרח מצד ידיעתו כביכול ית"ש, ואין לו לקבל שום שכר על כל הטוב אשר עשה על פני הארץ, וכן הרשע ברשעתו למרות עיני כבודו ית"ש, אין לו לקבל שום עונש על כל רעותיו, להיותו מוכרח לכך מצד ידיעתו כביכול ית"ש, אשר לו נגלה כל דבר טרם הווייתו?

ותירץ

געצאגען פיהלטע ער זיך צו דעם געטטליכען מאננע, אונד זא לאנגע ער בייא זיינעם לעהרער דעם פראפהעטען וואר, קאננטע ער ניכט דער טרעננונג שמערץ; אבער אלס אליהו אין איינעם פייעריגען וואגען מיט פייעריגען פפערדען, אים שטורמע גען הימעל פוהר, דא פיהלטע אלישע ביים פערלוסטע זיינעס געטטליכען לעהרערס, אויך צוגלייך דיא טרעננונג פאן זיינעם פאטער. שרעקקליך וואר דיזער אויגענבליק פיר איהן, זיך פאן ביידען דיא איהם הגא טהייערסטען ווארען, מיט איינעם

ותירץ, שאע"פ שידיעתו כביכול ית"ש היא הקדומה לכל טרם הוויתו, בכל זאת ניתן לכל איש ואיש יולד, הבחירה החפשית להרע או להטיב, ומצד בחירת האדם, יקבל הצדיק שכר צדקתו, והרשע עונש רשעתו, ע"כ [ועי' סס כית־ כיאור]·

והנה וודאי מעולם לא עלה על דעת הרומיים להכחיש או להסתפק ביכולת כביכול ית"ש, כי גדול ה' ומהולל מאוד, ולא יפלא בעיניו כל דבר, אכן תכלית מבוכתם היה, כי רעיוניהם נסבכו בסבך הקושי' שזכרנו בענין תשלום שכר ועונש, והתירוץ מענין הבחירה החפשית לא ישרה בעיניהם, אם לא שנמצא רמז וסעד לזה בתורה הנתונה למשה·

ומעתה יתבאר המאמר **שאלו הרומיים את ריב"ח מנין שהקב"ה מחי' מתים, ויורע מה שעתיד להיות?** ר"ל דהני ב' ענינים דסתרי אהדדי, דאם הקב"ה מחיה מתים, דהיינו שמשלם שכר לעושי רצונו, א"כ ממילא מוכח דאין לו ידיעה מוקדמת, ואינו יודע מה שעתיד להיות, ואם הוא ית"ש יודע מה שעתיד להיות, דהיינו שיש לו ידיעה מוקדמת, א"כ ממילא מוכח דאינו מחיה מתים, דמאיזה טעם ישלם שכר טוב לעושי רצונו, מאחר שהם מוכרחים לטוב, כפי ידיעתו העליונה, ואיזה רמז וסעד נמצא בתורה, שמהאמת הני תרי ענינים יחד? **אמר להו ריב"ח, תרווייהו מן המקרא הזה אני דורש הנך שוכב** וגו' **וקם העם הזה וזנה** וגו', ר"ל שמן המקרא הזה נראה ברור, שאע"פ שהקב"ה הוא בעל הידיעה, בכל זאת משלם שכר טוב לעושי רצונו, **אמרי לי' ודלמא וקם העם הזה וזנה וגו'**, ר"ל מן המקרא הזה אין ראיה, רק שהקב"ה ית"ש הוא בעל הידיעה ותו לא, ע"ז השיב להם ריב"ח **נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות**, ר"ל מאחר שאתם

מאלע פֿערלאססען צו זעהען, אונד אין דעם הע‍כסטען שמערצע געפֿיהלע, ריף ער [מלכים ב' קאפיטל 2 פערז 2] מיין פֿאטער! מיין פֿאטער! איזראעלס וואגען אונד רייטערייא! ער יאממערטע איבער דען פֿערלוסט זיינעס לעהרערס, דען ער פֿאטער נאנגטע *, וויא אויך איבער דיא טרעננונג פֿאן זיינעם ווירקליכען

---

* וויא עס היישט איס תלמוד, כל המלמד את בן חברו תורה כאלו ילדו·

שאתם מודים לי שמן המקרא הזה, וקם העם וגו' מוכח שהקב"ה הוא בעל הידיעה, ואעפ"כ מצינו בהאי קרא גופי' [דברים ל"א י"ז] **וחרה אפי בו וגו' ומצאוהו רעות רבות וצרות וגו'** א"כ נראה בעליל, שאע"פ שהוא ית"ש הוא בעל הידיעה, אעפ"כ הוא מעניש לעוברי רצונו [אף שהם מוכרחים לרע כפי ידיעתו העליונה]. והטעם, בהיות כי הבחירה החפשית נתונה ביד כל אדם להרע או להיטיב, וכיון שכן ממילא ידעינן ג"כ שהקב"ה מחיה מתים דהיינו תשלום שכר טוב לצדיקים, דאע"פ שהוא ית"ש הוא בעל הידיעה, ואין לו לשלם לצדיק שום שכר על כל צדקותיו אשר עשה, להיותו מוכרח לטוב מצד ידיעתו כביכול ית"ש, אעפ"כ הוא ית"ש משלם שכר טוב לעושי רצונו, להחיותם בעת התחי', מצד בחירתם הטובה, והבן.

עתה אחי ורעי! הנועדים פה, הלא ידעתם כי **הצדיק הזה**, אשר אנחנו מספידים אותו היום, היה עובד את ה' באמת ובתמים, ובמצותיו חפץ מאוד מצד בחירתו הטובה, ואת אשר יבחר ה' הוא הקדוש, כי מנעוריו עד אחרית ימיו הקדיש כל עתותיו ורגעיו בלתי לה' לבדו, וכל עסקיו ועניניו והנהגותיו כולם קודש היו לה' מצד בחירתו החפשית — לכן אמרו לצדיק, כי פרי מעלליו יאכל, מלאכי צבאות ידודון לקראתו, ומלכם בראשם ישמח לעומתו, [כמז"ל הקב"ה **שש ושמח כבוא אליו נפש נקי וצדיק**] לאמר „זאת הארץ וזה פריה"! ישלם ה' פעלו, ותהי משכורתו שלימה אשר פעל ועשה לתקן ולהשלים את נפשו הטהורה בתכלית השלימות, כי זה כל האדם, וזה תכלית הבריאה. ובזה בארנו:

אמרו

ווירקליכען פאטער. זא הייסט עס אויך ווייטער, אלס ער איהן ניכט מעהר זאה, ערגריף ער זיינע קליידער אונד צעררים זיא וועגען ביידער אין שטיקקע*.

איך בעווינע מיינען שוויגערפאטער אלס וואהרהאפט פראממען, טוגענדהאפטען מאן. רייכטהום אונד ארמוטה זינד דיא ביידען

פער

---

*היער פאלגט איינע פערזערקלעהרונג פאם פערשטארבענען זעלבסט, דיא דער פערפאססער, דעם געברויכע נעמעס, אנגעפיהרט, דיזע איזט אונאיבערזעטצט געבליבען. אויך בלייבען איינינע פערזערקלעהרונגען פאם פערפאססער זעלבסט אהנע איבערזעטצונג, וויל זיא נור דורך ראבבינישע ווארטשפילע אין דיא טעקסטשפריכע געלעגט ווערדען קאננען.

אמרו חז"ל [חגיגה ה׳.] ר׳ יוחנן כי הוי מטי להאי קרא, בכי, הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו, אמר, אם בקדושיו לא יאמין, במאן יאמין? יומא חד הוי אזיל באורחא, חזיי׳ לההוא גברא דהוי קא מלקט תאנים, שביק הני דמטו [פי׳ נתבשלו] ושקיל הני דלא מטו, א"ל הני מעלי׳ טפי, א"ל אנא לאורחא קבעינא, הני נטרן, והני לא נטרן, אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין וכו׳ ע"כ. והמאמר תמוה מאוד [ועי׳ מ"ש מהרש"א והכותב בע"י]·

ובביאור המאמר נראה, דכבר ידוע, כי בעלי התלמוד ז"ל השתמשו תמיד במליצותיהם דרך רמז הגיוני, וכל דבריהם כגחלי אש, מתחלקות לכמה ניצוצות, ומליצה חידות להם [אללגאריא]· והנה לכאורה יש לדקדק על מלת בקדושיו, דה"ל למכתב הן בקדושים וגו׳, והנרצה בזה יראה ע"פ דאיתא במ"ר [הובא בס׳ גבול בנימין] על הפסוק ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו׳ וז"ל, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע! מה נשתנו אלו מאלו? [פי׳ מפני מה ירדו הנשמות למטה, והם אינם רשאים לרדת?] א"ל הקב"ה, הם שלימים וירידתם קלקלתם, הם אינם שלימים וירידתם תקנתם, ע"כ. מזה נראה, כי מתחילה חשבו מ"הש שאין הקב"ה נותן אמונה אפילו במלאכי מעלה, וזאת הי׳ מתחילה ג"כ מחשבת ר׳ יוחנן, ולכן כי הוי מטא להאי קרא הן בקדושיו לא יאמין וגו׳, שמוסב אפילו על מלאכי מעלה, בכי

פערזוכונגען, דורך דיא דער פֿראממע אלס וואהרהאפֿט פֿראממע ערפראבט ווירד· רייכטהום פֿערפֿיהרט דאס מענשליכע הערץ, רייכטהום בריגגט דען מענשען אב פֿאם פּפֿאַדע דער טוגענד, אונד לעסט איהן דעם דונקעל זיינעס הערצענס נאכוואנדעלן, האכמיטהיג שפריכט ער „איך האבע זילבער, איך האבע גאלד, מיט מיינער אייגענען קראַפֿט האבע איך עס מיר ערווארבען„ וויא עס הייסט „ישורון ווארד פֿעטט אונד שלוג אויס, דוא וואור־ דעסט פֿייסט, דיקק אונד וואהלבעלייבט, אונד פֿערליסעסט דען גאטט דער דיך געמאכט, פֿער־ אכטעסט דען האָרט דיינעס היילס„. אן איינער אנדערן שטעללע הייסט עס: דוא ווירסט האָכמיטהיג ווערדען אונד

בכי ואמר אם בקרושיו לא יאמין, אם לא יתן אמונה אפילו במלאכי מעלה, במאן יאמין? איך יתן אמונה בצדיקים אשר מעפר יסודם, שאין לך מדרגה קטנה ממנה, יומא חד הוי אזיל באורחא, ר"ל היה הולך בדרך החקירה העיונית בעליונים [ע"ד אורח חיים למעלה למשכיל], חזיי׳ בראי׳ השכלית לההוא גברא, מוסב על כביכול ית"ש [שיש לו תואר איש, כמו שמצינו ה׳ איש מלחמה], דהוי מלקט תאנים, רומז על המלאכים לפי שהתאנה מובחר שבפירות, כדאי במדרש] שביק הני דמטו, ר"ל שבק אותן המלאכים שכבר שלימים, ושקיל הני דלא מטו, אותן הנשמות שעדיין אינם שלימים, א"ל הני מעלי׳ טפי, ר"ל מפני מה תאסוף הגרועים ותניח הטובים, א"ל אנא לאורחא קבעינא, ר"ל אנכי צריך להוליכם לדרך רחוק, דהיינו תוך גופו של אדם [ע"ד ימי שנותינו בהם שבעים שנה], הני נטרן, אותן הנשמות שעדיין אינם שלימים, נטרן ומשתמרין תוך גופו של אדם, וירידתן תקנתן, [והשם המליצה בתאנה, ע"ד נוצר תאנה יאכל פריה], הני לא נטרן, אותן המלאכים שכבר שלימים אינם משתמרים תוך גופו של אדם, וירידתן קלקלתן, וכיון שראה ר׳ כך ברוך החקירה העיונית, שמח ואמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין, ר"ל אפילו בקדושיו, דהיינו הנשמות

אונד דען עוויגען דיינען גאטט פערגעססען; אבער דער ווירקליך פראממע לעסט זיך ניכט הינרייסען פאן דען לאקקונגען דעס רייכטהומס, פעסט בלייבט זיין גלויבע אן גאטט אונד ערקעננט שטעטס דאס אונפערמעגען דעס מענשען.

היערמיט לעסט זיך אויך ערקלעהרען דיא שטעללע אים תלמוד [נדרים פאליא 38] וואָ עס הייסט [שמות קאפיטל 34 פערז 1] „דער עוויגע שפראך צו משה, הויע דיר צוויא שטיינערנע טאפעלן וויא דיא ערשטען וואהרען", דיעס דייטעט דער תלמוד, דאס אבגעהויענע בעהאלטע דיר אונד דאפאן ווארדע משה רייך. * [זיהע רש"י] משה האט ניא נאך רייכטהום אונד צייטליכען גיטערן געשטרעבט; עס וואר דעמנאך וועדער איינע ערפיללונג זיינעס וואונשעס נאך איינע בעזאנדערע בעגינסטיגונג פאן גאטט, איהן רייך צו מאכען. נור איבערצייגען וואללטע איהן גאטט, דאס דען וואהרען גאטטעס-פירכטיגען

---

* זיהע טעקסט.

הנשמות שהן חלקו כביכול ית"ש, לא יתן אמונה, וצריכים לרדת תוך גוף עכור, כדי להשיג תכלית השלמתם, וזה הוא מדריגה גדולה לצדיקים, והבן. ועל פי דרכינו יבואר:

מאמר תמוה [מגילה כ"ח.] שאל ר"ע את ר' נחוני' הגדול, רבי! במה הארכת ימים? אתי גוזי [פי' משרתיו] וקא מחו לי', אזיל ויתיב ארישא דדיקלא, אמר רבי! אם נאמר כבש למה נאמר אחד? [פירש"י דכתיב את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו'] אמר צורבא מדרבנן הוא שבקוהו, א"ל אחד מיוחד שבעדר, א"ל מימי לא קבלתי מתנות, ולא עמדתי על מדותי, ותרן בממוני הייתי ע"כ, וכל עין רואה ישתומם על דברי המאמר מראשיתו ועד אחריתו, א', תכלית כוונת שאלת ר"ע, במה הארכת ימים, צריך לכאורה ביאור? ב', לאיזה סיבה אזיל ויתיב ארישא דדיקלא דווקא? ג', מה הוא ענין שאלתו אם נאמר כבש למה נאמר אחד לכאן? ד', מדוע דווקא אחר שאמר לו שכוונת הכתוב הוא אחד המיוחד שבעדר, השיב לו ר' נחוני טעם על אריכת ימיו, מ"ט לא השיב לו מיד? ה', ג' טעמים על אריכת ימיו, נראה לכאורה מיותר.

ובהתרות כל אלה השאלות באופן שיתבארו דברי המאמר היטב נרא', דכבר ידוע, כי התכלית הכוונה העליונה בענין בריאת

פֿירלטיגען, דער איבערפֿלוס ניכט פֿערלייטען קאן, דען משה זאגטע, אלס ער בייא דער זינדע דעס קאלבעס צו גאטט אום פֿערצייהונג פֿיר איזראעל פֿלעהעטע [שמות קאפיטל 32 פֿערז 31] „זיא האבען זיך גאלדענע געטטער געמאכט, ער ענטשולדיגטע נעמליך איזראעל, גאטט זעלבסט העטטע איהנען דיא געלע־גענהייט געגעבען איינע זאלכע זינדע צו בעגעהען, אינדעם ער איהנען צו פֿיל גאלד פֿערליהען האטטע [זיהע רש"י, דא מאכטע גאטט איהן זעלבסט רייך אונד איבער־צייגטע איהן, דאס מאן רייך זיין קאן אהנע צו זינדיגען.

עבען זא איזט ארמוטה איינע פֿערזוכונג אונד מאן מוס פֿעסט אין דער גאטטעספֿורכט זיין, אום דערזעלבען ווידערשטעהען צו קענען. דער ארמע, אום זיינען אונטערהאלט זיך צו פֿערשאפֿען, שפריכט אפֿט פֿליכט, שווירע אוים, געהט מיט טרוג אונד ארגליסט אום, וועגען זיינער לעבענסערהאלטונג, ער הייכעלט דעם רייכען אין האפֿנונג

בריאת האדם, הוא, כדי לתקן ולהשלים את נפש היורדת מלמעלה [וכמו שכיארנו במאמר הקודם], ומיד כשתיקן והשלים האדם את הנפש בתכלית שלימותה, עד מהרה ירוץ האדם אל עפרו אשר ממנה לוקח, תצא רוחו ישוב לאדמתו, והנפש תגביה עוף, תעוף אל מקורה, ושבה אל בית אביה כנעוריה, ואף אם האדם עדיין צעיר לימים, בחור כארזים, בכל זאת, מיד אחרי תיקון והשלמת הנפש, הנה עת קצו בא, וישוב לעפרו, כי זה כל האדם, ובזה נשלם הכוונה העליונה בענין בריאת האדם. וכן מצינו [בירושלמי ברכות], כד נח רב בון, פתח עלי' ההוא ספדנא, יגע רב בון בכ"ז שנין, מה שלא יגע תלמיד ותיק בשבעין שנין, ע"כ. מזה עינינו רואות ברור, דמיד כשהשלים רב בון את נפשו בתכלית ההשלמה והתיקון, אף שעדיין היה צעיר לימים, בכל זאת כבר הגיע עתו ויום פקודתו, וספדו אותו וקברו אותו.

אכן רוח היא באנוש, ואף שכבר תיקן והשלים האדם את נפשו, ובכן התמו ימי שני חייו, והוא לקברות יובל, בכל זאת עדיין מצינו ג' דברים הגורמים אריכות ימים של אדם, א', הוא **דרך שכר**, כמו כיבוד אב ואם, וכן שילוח הקן וכדומה, דכתיב בהו בהדיא למען יאריכון ימיך, וכן והארכת ימים. ב', הוא **דרך מתנה**, כמו שמצינו [חגיגה ד':] גבי מרי' מגדלא שער נשייא דטעה המלאך המות [סכיה רגיל אצל רב ביבי בר אביי] והביא מרי' מגדלא דרדקי, א"ל [רב ביבי] סוף סוף שני' מה עבדית להו? א"ל אי איכא צורבא מרבנן, דמעביר במילי, מוסיפנא לי' וכו' [פירש"י דמעביר במילי' מעביר על מדותיו ע"ס], דהיינו דרך מתנה, ג', הוא **דרך טובה לזולתו**, דהיינו באופן שע"י חיותו

דאס פֿאַנגעֹנג איינע גאבע פֿאָן איהם צו ערהאלטען, שיינט אנדערס אלס ער ווירקליך איזט, אום דיא גונסט דער גראָסען זיך צו ערווערבען, דאהער זאגט אויך זאלאמאן דער ווייזע [משלי קאפי' 30 פֿערז 9-8] וועדער רייכטהום נאך ארמוטה לאס מיין לאאז זיין, גיב מיר נור מיין מעסיגעס אויסקאממען, ווען איך אים איבערפֿלוסע לעבע, קעננטע איך גאטט לייגנען אונד זאגען, ווער איזט גאטט, אונד ווידערום ווען איך ארם בין, זא קעננטע איך שטעהלען אונד מיך פֿערגרייפֿען אן דען נאמען מיינעס גאטטעס. נור דער וואהרהאפֿט פֿראממע בלייבט זיך שטעטס גליך, נור זיינע וועגע זינד אללע טרייע אהנע אונרעכט. בייא אללע רייכטהומע, אים בע-זיטצע

חיותו על פני האדמה, יצמיח טובה לאחרים [כמו שמצינו וצדקה תציל ממות, ר"ל אם האדם רודף צדקה, אז הצדקה מצלת אותו מן המות, כי בעת הפ־דו מן החיים, תפסוק הצדקה]. ואף אם נגזר עליו המותה, באופן שכבר השלים את נפשו, עוד יוסיף ה' ימים על ימיו, למען היטיב ע"כ לזולתו המקבלים שפעת נדיבתו, והוא על נדיבות יקום, ויתהלך בחוץ על פני הארץ בין החיים.

ומעתה נבוא לבי־אורינו בכוונת המאמר שהחלנו, דכבר ידוע, דר' נחוני' היה מנעוריו גדול בתורה ובמצות בתכלית המעלה העליונה, ולכך שאל לו ר"ע **במה הארכת ימים?** ר"ל מאחר שכבר תקנת והשלמת את נפשך, בעודך צעיר לימים, שזהו תכלית כוונת בריאת האדם, למה לך חיים, הלא כבר הגיע קצך, תשיב לאדמתך בעודך נער? **אתו גוזי וקא מחו לי'**, לפי שהמשרתים [וגם ר"נ בעצמו] לא הבינו תכלית כוונת שאלתו, וחשבו, כי ח"ו קץ ר"ע בחיי ר' נחוני', ולכן הכו אותו על דברו כזאת, **אזיל ויתיב ארישא דדיקלא**, לרמז לו דרך רמז הגיוני (אללגארי') תכלית כוונת שאלתו, כי ידוע שהפרי הגדל בראש האילן, הוא ממהר להתבשל, ע"י תוקף חום השמש, ואותו פרי הממהר להתבשל, יפול בראשונה על הארץ, כדמיון הזה הוא האדם, [ע"ד כי האדם עץ השדה] כי אותו האדם העומד בראש גרם המעלות, הוא ממהר להתבשל, דהיינו לתקן ולהשלים את נפשו, ומיד אחרי בישולו, דהיינו אחרי תיקון והשלמת הנפש, ראוי לו למות ויגוע ויאסף אל עמיו, וכשראה ר"ע, כי עדיין לא הבין ר' נחוני' והעומדים סביבו, את תכלית כוונת שאלתו ע"י רמיזא לו, אז רצה לברר את כוונתו ע"י מליצה אחרת היותר מבוארת, ולכן פתח את פיו ואמר **רבי! אם נאמר כבש למה נאמר אחד?** וע"ז בא התשובה **אחד המיוחד שבעדר**, אז נפקחו עיני ר' נחוני', והבין את תכלית כוונת שאלת ר"ע, במה ששאל לו מתחילה במה הארכת ימים, כי תכלית כוונתו בזה כך הי', כי כמו שמצינו בכתוב **את הכבש האחד**, דהיינו

הכבש

זיטצע אללער קאסטבארקייטען, דענקט ער נון אן גאטט, ד"א גאטטעס־ווערקט לייטעט איהן אויף אללען זיינען וועגען, בייא אללען זיינען האנדלונגען זיהעט ער גאטט נעגענווערטיג, שטאלץ אונד האכמוטה, פערבאננט ער אויס זיינעס הערצען, ער דינקט זיך ניכט העהער אלס אנדערע, מיט טוגענד אונד טרייע געגירטעט, איבט ער וואהלטהאטען אויס. אויך אין דער ארמוטה אונד אים

עלענדע

הכבש המיוחד שבעדר תעשה בבוקר, יביא קרבן לה' בבוקר בהתחלת היום, כדמיון זה הוא האדם, כי אותו האדם המיוחד שבעדר, דהיינו המעולה שבעם (ותפס המליצה ככבש ועדר, ע"ד ספ פזורה ישראל) אשר כבר תיקן והשלים את נפשו בתכלית השלימות, יביא לקרבן לה' בבוקר, דהיינו ראוי לו שיגוע ויאסף אל עמיו בנעוריו בעודו צעיר לימים, כי זה כל האדם, וזה תכלית בריאתו על פני האדמה, ואחרי שהבין ר' נחוניא את שאלתו ע"י מליצה זו, אז השיבו „דע בני, כי ג' דברים היו הגורמים לי אריכות ימים, אף שכבר עשיתי את שלי מנעורי להתקן ולהשלים את נפשי, א', מימי לא קבלתי מתנות, שזה גורם אריכות ימים דרך שכר, שכן מצינו ושונא מתנות יחיה. ב' ולא עמדתי על מדותי, שזה גורם אריכות ימים דרך מתנה, כמו שאו"ל [חגיגה] גבי מרים מגדלא שער נשייא, ג', ותרן בממוני הייתי, שזה גורם אריכות ימים דרך טובה לזולתי, בהיות בעודי חי, אני משפיע על אחרים, וע"י ההעדרי, סר צל ההשפעה, ועל פי שלשה דברים אלה, זכיתי לאריכות ימים על פני הארץ„.

גם על הצדיק הזה אדהמו"ז נ"ע, אשר אנחנו עסוקים היום בהספדו, ראוי לשאול כך רבי! כמה הארכת ימים? אחרי שכבר תיקן והשלים את נפשו בעודו צעיר לימים, כידוע לכל יושבי תבל ומלואה, בפרט ליושבי קרי' זו, כי מילדותו, התנהג את עצמו בקדושה ובטהרה ובפרישות, וכמעט רוב שנותיו, היה יושב בתענית וסיגופים, ולא מש מתוך אוהל של תורה כימים כלילות, למד ולימד הרבה, הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה בישראל, וכל

עלענדע, שרעקקען איהן ניכט דיא הארטען צייטעראייגניסע, אויף גאטט זעטצט ער זיין פערטרויען, אונד ער שטעהט פעלזענפעסט, ער ענדערט זיינע האנדלונגסוויזע ניכט, לעגט ניכט אב זיין גערעכטעס בעטראגען, אונגערעכטיגקייט, רענקע, היכעלייא, פערליימדונג קעננט ער ניכט, ער אכטעט ניכט דאס אנזעהען דער גראסען, שאנט דעס פרייאגעביגען ניכט. ווער דיזע ביירען פערזונגען, דיא דעס רייכטהומס אונד דיא דער ארמוטה איבערשטאנדען האט, אין ביידען גערעכט געבליבען, דער פערדינט, דער פראממע גענאננט צו ווערדען, אונד האט איינסט ויינען לאהן צו ערווארטען. אויף זאלך איינען פראממען, זאגט דער וויזע

וכל עסקיו היו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל מצות ה׳ כי זה כל האדם, וזה תכלית הבריאה, אין זאת, כי אם ג׳ דברים אלה הגורמים לו אריכות ימים, אף אחר שכבר תיקן והשלים את נפשו מנעוריו, א׳ שונא מתנות הי׳, ב׳ מעביר על מדותיו הי׳, ג׳ ותרן בממונו הי׳ — . הלא ידעתם אחי ורעי! כי מיום באתי הנה עד היום הזה, זכיתי לשמש אותו צדיק, יצקתי מים על ידו, בחנתי את מדותיו, הכרתי את מעלותיו, וידעתי את תנועותיו, כי קודש הם לה׳, וכל עסקיו ועניניו בלתי לה׳ לבדו המה, שלשה אלה נפלאו ממני, כי מעולם לא ראיתי איש עוטה ג׳ מדות אלה, שונא מתנות, מעביר על מדותיו, ותרן בממונו, בתכלית השלימות כמוהו, והי׳ צדק איזור מתניו, ואמונה איזור חלציו, וזכותו יגן עלינו ועל כל ישראל לדור דורים.

ולסיום ההספר, אזכיר עוד מרגניתא טבא, מה ששמעתי מפיו הקדוש על אז״ל ר׳ מנחם בן סימאי היה נקרא בנן של קדושים, לפי שמימיו לא הסתכל בצורתא דזוזי וכו׳, [עי׳ רש״י שם], יראה הכוונה דרך מליצה, דידוע דקיום כל דבר הוא על ג׳ דרכים, חומר, צורה, תכלית, העץ אשר ביער, הוא החומר, והכלי אשר נעשתה ממנו, כמו שולחן, כסא, ספסל, הוא הצורה, ותשמיש הכלי, כמו לאכול על השולחן, ולישב על הכסא וספסל וכדומה, הוא התכלית, וכך הוא בענין הכסף, הכסף הגלמי
בארדען

קעניג [משלי קאפיטל 22 פערז 1·2] „גוטער רוף איזט בעססער אלס גראססער רייכטהום, גונסט איזט בעססער אלס געדיגענעס געלד — דיזע האט דער אין דעם מאן שאן דען רייכען אונד דען ארמען געטראפפען אונד דער איממער נאטטגעפעלליג געהאנדעלט„.

נון מיינע פריינדע! זיא וויססען, דאס מיין שוויגערפאטער, אום דען איך טרויערע, מיט רייכטהום אונד ארמוטה פערזוכט װארדען אונד גאטט האט זיין הערץ טרייא געפונדען. זיא האבען איהן, זיינען וואנדעל, זיינע האנדלונגסוויזע פאן יוגענד אויף גע־קאננט. אלס דאס גליקק זיין פיללהארן איבער איהן אויס־שיטטעטע, עהרע אונד רייכטהום פאן דעם ערהאבענען איהם צו טהייל ווארד, פערשטיג זיך ניא זיין זין, זיין בליקק פוהר ניא צו
האך

[בארדען זילבער] הוא החומר, והטביעה [דיא אויספרעגונג] הוא הצורה, ותשמיש המעות לעשות בו צדקה וחסד בקרב הארץ, הוא התכלית. והנה יש אנשים, אשר בעשרם יקפצו את ידיהם מאחיהם האביונים, כי שמו בזהב כסלם, וכל חפצם ותשוקתם לצבור כעפר זהב, לא לעזור ולא להועיל לזולתם, כי אך בצל הכסף ימצאו עונג, ובאוצרות זהב אשר יאספו, ימצאו נחת, ורוח להם, ואנשים כאלה, אינם מסתכלים על **תכלית הכסף**, בלתי על **הצורה** לבד הם מסתכלים. אכן לא כן הי' ר' מנחם בן סימאי, שכל חפצו ותשוקתו הי' לעשות צדקה וחסד עם אחיו האביונים, אין כסף נחשב בעיניו למאומה, כי אם לעשות טוב בקרב הארץ, וע"ז אחז"ל **שהי' נקרא בנן של קדושים לפי שמימיו לא הסתכל בצורתא דזוזי**, ר"ל כי מימיו לא הסתכל **בצורת הכסף**, בלתי כל הסתכלותו הי' על **תכלית הכסף**, ושפתים יושק.

כן נוכל גם אנחנו להמליץ על **הצדיק הזה ארחמ"ו** נ"ע, שהוא נקרא בנן של קדושים, לפי שמימיו לא הסתכל בצורתא דזוזי, בלתי על התכלית המועיל שם עיניו ולבו כל הימים אשר הוא חי על פני האדמה, כי בעשרו, היתה תמיד ביתו פתוח לרוחה, פזר נתן לאביונים ונפשות רעבים השביע, כידוע לכל יושבי קרי' זו, גם לא לבו הלך, כאשר הפך הגלגל, לא השיב ידו אחור מעשות צדקה וחסד בקרב הארץ כפי יכולתו.

עתה אחי ורעי! הביטו נא וראו, כי נוכח ה' דרכו, הוא הלך למנוחות, ואותנו עזב לאנחות, הוא עלה למעונות, ואותנו עזב

האך, ער זאגטע ניא שטאלץ „איך האבע גאלד אונד זילבער„ ער הינג ניא אן צייטליכען גיטערן, וואהללעבען האטטע פיר איהן קיינען ווערטה, אירדישע פערגניגונגען פעראכטעטע ער, זיינע האנדלונגען, זיינע צייט, זיינע גדאנקען האטטע ער גאטט גע־ווייהעט. גאטטעס ווארט וואר זיינע אונטערהאלטונג, וואהלטהון זיין ווירקען. אויך אלס דאס גליקקסראד זיך גדרעהט אונד ער זיינע האבע פערלארען האט, אויך דאן נאך וויך ער ניכט פאן דער טוגענד, ער לעבטע אויך דאן נאך אין גאטטעספורכט, האבזיכטיגע אויסזיכטען קאנגטען איהן ניכט פאם וועגע דער גערעכטיגקייט, פאם פפאדע דער טרייע אבברינגען, הייכעלייא וואר איהם פרעמד, ניא מאנד בעזאס אנזעהען גענוג, דאס ער איהן ניכט, ווען ער איין אונרעכט

עזב ליגונות, והנני מבקש ממנו מחילה בעדי, ובעד אשתי היא בתו
הצנועה מ' צירל רחל תי' ובעד כל יוצאי חלציו, ובעד כל העדה
הקדושה הש"י, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה אתנו היום —
אשריך רבי! שיצאה נשמתך בקדושה ובטהרה, אשריך מורי!
שגופך טהור בכל מיני טהרה, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו,
אשרי מי שגדל בתורה, ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו.
זכות אותו צדיק א־המ"ו נ"ע, יגן עלינו ועל כל עדת ישראל,
מחרכי מרומו ישקיף וירא בענינו, ממרום חביון עוזו יביט
דמעותינו, והוא יהיה לנו לפה ולמליץ לפני שוכן ערבות, להמליץ
טוב בעדנו, ונאמר עם המשורר אלוה [תהלים י"ט] והוא ר"ל אותו
צדיק, כחתן יצא מחופתו מקושט בעדי התורה והמצות ומעשים
טובים, ישיש בהפרדו מן חלד הנשמה הלזו, כגבור המתגבר
על תשוקותיו ותאוותיו, לרוץ אורח להתהלך לפני ה' בארצות
החיים, מקצה השמים מוצאו בין הכוכבים ומלאכי מעלה,
ותקופתו כחו והקף זכיותיו, על קצותם יתברך ויתפשט על כל
קצוי ארץ וים רחוקים, ואין נסתר מחמתו [כחמה רומז על
המשפיע], כי אין שום אדם נסתר ונעלם, אשר לא ישפיע אותו
צדיק

אונרעכט בעגינג, צורעכט וויזען זאללטע, ער וואר איין פריינד
דערער, דיא גאטט ליבען, אונד האסטע דיא, וועלכע גאטט
האססען. ער קאננטע קיין אינטרעססע, היממעלריין וואָרען זיינע
אבזיכטען. דיזעס ערווארב איהם אויך זיינען אויסגעברייטעטען
רוף, פערשאפפטע איהם איבעראלל דען רוהם אלס וואהרהאפט
פראממען*. אונד מיט דעם קעניגליכען זענגער, קעננען וויר אויף
איהן זאגען [תהלים קאפיטל 19 פערז 7 .6] „ער געהט וויא
איין ברייטיגאם אויס זיינעם צימּמער — געקרענט מיט
עדלען האנדלונגען — פריידיג וויא איין העלד, בע״
טריטט ער דען וועג צור עוויגקייט — ער האט זיינע ליידענ״
שאפטען פאללקאממען בעזיגט — „אין דען היממעלס״
רעגיאָנען וואנדעלט ער, זיין רוהם דרינגט אן אללע
וועלט״

---

* עס בלייבען היער אללע ערקלעהרונגען תלמודישער שטעללען זא שעהן אונד פאססענד זיא אויך ערליוטערט זינד, אונאיבערזעטצט, אונד עס פאלגט דער שלוס מיט דער ערקלעהרונג צווייער פערזע אויס דעם פזאלם.

צדיק עליו שפעת חסדו וטובו, ועד דור אחרון יזכר שמו לברכה, אשרי האיש שלו ככה! ונס יגון ואנחה, והיתה הרווחה!

אנא ה'! רפא כל מחץ, וגדור כל פרץ,
הפוך מספדינו למחול, ויללותינו לרננים,
יחיו מתיך, ויציצו מעיר, ומארץ יראו הנצנים,
כי אז תטהר השמש, ויתפזרו העננים,
יבא אליהו, וישיב לב אבות על בנים,
בלע המות לנצח, ומחה ה' דמעה מעל כל פנים,
וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ.

אמן

תם

וועלטענרען, ניאמאנד בליב אונבעשטראלט פאן זיינער זאננע — ער האט אללע בעלעהרט. —

אונד וואן דער לעצטע טאג ווירד זיין,
וויר ווערדען איהן דאך ווידער זעהן.
געוויס, פערקלעהרט אונד ענגעלריין,
וואהנט אבען ער אין הימּמעלסהעה'ן!

ענדע.

שלא להניח הנייר חלק

אציג פה איזה ענינים, נעתקים ממחברתי קול ענות, ביאור על מגילת איכה. ובהיות כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלהינו, לכן ראיתי לחברם עם דברי הספר הזה, והיו לאחדים בידך!

[גיטין נ"ה ע"ב] אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו', ושמעתי ביאור צחות מפה קדוש ארה"מ"ו זצל"הה, דזאת ידוע, כי הוא נגד הנימוס ודרך הישרה, לקרות את אוהבו אל המשתה, אם בתוך הקרואים מיסב נ"כ שונאו של אוהבו, בהיות כי כל עת ראותו אותו, והוא יושב מטולו, יפלו פניו, ויתעצב אל לבו, וכל אוכל תתעב נפשו ויגיע עד שערי העצב. ובהיות כן יתבאר המאמר היטב אקמצא ובר קמצא וכו' דההוא גברא דרחמי' קמצא שהי' לו אוהב ששמו קמצא, ובעל דבבי' בר קמצא, ר"ל דבר קמצא היה שונאו של קמצא, א"ל לשמעי' מברי ההוא גברא, ר"ל אותו האיש בר קמצא בעל דבבא דההוא גברא, הוא שונאו של קמצא, ומעתה א"א לי לקרות גם את קמצא אהובי, לפי שזאת מתנגד לנימוס ודרך הישרה, ששונאו יתאחד עמו על השולחן, ויאכלו וישתו ויחזו זה את זה, ולכן אמר לבר קמצא קום פוק כו'. ומה נעמו בזה דברי רש"י ז"ל שפי' וז"ל קמצא וב"ק כך שם שני יהודים ע"ש, יראה הכוונה, דא"א לפרש כמובן השטחי, שהי' אב ובנו, דאיך יעלה על הדעת, שתהיה שנאתם כל כך גדולה, עד שימנעו מלהסב יחד, שזאת היא נגד הטבע, אלא וודאי מוכח ברור, דלאו אב ובנו הי', זולתי שם של שני יהודים, ורפח"ח.

[שם נ"ו.] שדר בידי' עגלא תלתא וכו', יראה שכוונת בר קמצא הי' בזה לרמז על הנקמה בגלל בושתו. בהיות שהחכמים ראו בעיניהם את בזיונו, ושתקו ולא מיחו בו, ולכן שדר בידי' עגלא. לרמז על הנקמה, כמו שמצינו בעגל וביום פקדי ופקדתי וגו', תלתא, על שבקש מאת בעל הסעודה ג' פעמים שלא לביישו, כדאיתא [שם] יהיבנא לך דמי כה דאכילנא וכו' יהיבנא לך דמי פלגא סעודתך וכו', יהיבנא לך דמי כולא סעודתך וכו, שדא בי' מומא בניב שפתים, לרמז לחכמים, כי הם גרמו כך לעצמם. על ששתקו ולא מיחו בו, ולבלתי יצטדקו א"ע, כי היו חרשים ולא שמעו את בזיונו, לכך ואמרי לה בדוקין שבעין, לרמז להם כי הם ראו בעיניהם את בזיונו, ושמו מחסום לפיהם והחרישו ולא ענו אותו דבר, זאת היא אשר הפיח אש הנקמה בקרב לבו והיתה לבער, ודו"ק.

[שם] ושבחו רבנן לרציבא וכו', יראה הכוונה, דכל ההצטרכות אדם אפשר לשער, כמה יצטרך לאסוף ולכנוס באוצרותיו לעם רב, ומצא להם משך כ"א שנה, כי צורך אכילה ושתיה, אין חילוק בין שנה לחברתה, מה שאין כן הצטרכות העץ, הוא דבר בלתי ישוער, בהיות הצטרכותו נופל תחת גרמי השמימיי, ואם כפור כאפר יפזר, וקרח נורא יהי' בארץ, יתגדל ויתרבה הצורך כפלים יותר מהשוער, ומטעם זה שבחו רבנן לרציבא, כי ענין נדיבתו לאסוף ולכנוס אוצרות עץ, הוא ביתר שאת, מכל נדיבות יתר האוצרות המאכל והמשתה, ודו"ק.

שם

[שם] קמי קלנהו להני אמברי [אוצרות] דחטי ושערי וכו', יראה הכוונה, שהשליכו דליקה באוצרות העצים, ותהי לשריפה מאכולת אש, ועי"כ נשרפו הני אוצרות דחטי ושערי, ומכוונים בזה דברי רש"י ז"ל שפי' וז"ל קלנהו וכו' לאוצרות התבואה והעצים ע"ש, דמלת עצים לא נמצא בגמ' כלל, אכן באמת, מלת התבואה הוא שם כולל לחטי ושערי, ומלת והעצים מוסב על שממנו יצאה התבערה ובערה ואין מכבה, ודו"ק.

[שם נ"ו:] א"ל מאחר דחכימת כולי האי, עד האידנא מ"ט לא אתית לגבאי וכו', ולכאורה יש להעיר על הלשון מאחר דחכימת וכו', וכי בשביל היותו חכם, הי' ראוי לבא אליו, והלא ענין הקירוב ראוי מגדר האהבה, אבל לא מגדר החכמה, והוי לי' למימר מאחר דרחימת וכו'? גם מה ענין חכמה מצא בזה, והלא ר"י לא אמר לו אלא תחילת הפסוק וסופו, ואין זה כדאי להפליג בחכמתו? ובביאור הענין יראה, דלכאורה קשה על ר"י, וכי בשביל לעשות סיבה לייבש גרמו, היה צריך להתייעצו דלחליף קמי' אינישׁ דלא מיתבא דעתו מיני', והלא הי' יכול לגרום לו צער אחר? והנראה דתכלית כוונת ר"י הי' להראות לאספסיינוס, כי אוהב הוא לו, ולהגיד לו כן בפומבי, לא יתכן, ורחוקה היא מדרך החכמה, שנראה כמחניף, ודבריו לא יאמנו ולא יעשו פרי תנובה, לזאת יד ה' השכיל על ר"י להתייעץ לו ככה, כדי שיבחין בעצמו שהוא [ר"ל ר"י] אוהבו האמת, ואיננו מכת הפריצים העומדים על נפשו, באופן שלא יהי' נראה כמחניף, ויאמנו דבריו; שכבר ידוע מאמר המלך החכם [משלי] כמים פנים אל פנים וגו', דהיינו שהנפש מרגשת בעצמה אהבת זולתה אליה. [וזה תכלית המצוה של ואהבת לרעך כמוך, שעי"כ יתאחדו הלבבות וישלימו הכנסית והיו לאחדים]. ומאחר שר"י יעץ לו דלחליף קמי' אינישׁ דלא מיתבא דעתי' מיניה, א"כ ממילא מוכח, דמיני' [ר"ל מר"י] מיתבא דעתי', דאל"כ היה לו לאספסיינוס להתייבש גרמו מיד בעוד עומד ר"י לפניו, ואחרי שהוברר לו לאספסיינוס עי"כ, שהוא אוהבו של ר"י, א"כ ממילא הוברר לו ג"כ שר"י אוהב אותו, ואינו מכת הפריצים, ולכן א"ל מאחר דחכימת כולי האי, ר"ל מאחר שחכם אתה כל כך, שהראיתני בחכמתך, כי אוהב נאמן אתה לי, ואינך מכת הפריצים, ואם באמת אוהב אתה לי, עד האידנא מ"ט לא אתית לגבאי וכו', ודו"ק.

[שם נ"ו:] א"ל תן לי יבנה וכו' ואסוותא [רופאים] דמסיין לר' צדוק וכו', יראה', כי אספסיינוס חשב, כי תכלית כוונת ר"י בבקשו רופאים לרפאות את ר"צ, הוא כדי להחיותו עוד על פני האדמה, אמנם באמת כוונה אחרת היתה נחבאה בבקשת ר"י, כי עיקר חפצו הי' לרפאות את ר"צ, לפי שהיה מובטח שיגן זכותו ותפלתו של ר"צ על ירושלים לבלתי יחרב ולא יבואו אויבים בשער [וכדאי' לעיל דר"צ יתיב מ' שנה בתעניתא, דלא ליחרב ירושלים וכו']. ולכך כלל ר"י בבקשת הרופאים גם יבנה וחכמי' ושושלתא דר"ג, כדי שלא ירגיש אספסיינוס את תכלית כוונתו. ומעתה יתכן, כי לא ביקש מתחלה דלישבק ירושלים הדא זימנא, כי הי' חושש דלמא כולי האי לא עביד, ומאחר שירגיש אספסיינוס, כי תכלית מבוקשו סובב הולך על קיום ירושלים, אז ממילא ידע ויבין דרכו, כי בקשה הרופאים לרפאות את ר"צ, הוא ג"כ לתכלית קיום ירושלים, ועי"כ יחדל מלמלאות את מבוקשו גם בזה, וימאן לתת רופאים לר"צ והצלה פורתא נמי לא הוי, ר"ל הצלת ירושלים על זמן מועט

דהיינו

[דהיינו כל זמן שר"ל חי] נמי לא הוי, בהיות כי מבלעדי הרופאים כמעט אפס התקוה להברותו ולהקימו עוד על האדמה, ולכן לא התחיל ר"י לבקש כלל על ירושלים, כדי שלא ירגיש אספסיינוס את תכלית כוונתו, בבקשת הרופאים לרפאות את ר' צדוק, ודו"ק.

[שם נ"ז:] א"ל חבל עלך קיסר וכו', אם על כבוד עצמך כך, על כבוד הקב"ה עאב"וכ וכו', ולכאורה יש להבין דברי הילד, דוודאי הי' הקיסר חס יותר על כבוד עצמו, מעל כבודו של כביכול ית"ש, אחרי שהוא הי' עובד ע"ז, ואין פחד אלהים לנגד עיניו? ועוד יש להעיר על ענין השלכת הגושפנקא דווקא, מה לי אי שדי גושפנקא או דבר אחר, יהיה איך שיהי', ע"י הנהינא יהי' נראה כמשתחוה? והנראה דגושפנקי [פירש"י קותס] היינו הטבעת שעל יד הקיסר, וכטעם זה יקרא טבעת, לפי שצורתו טבועה בו, [ועי' במדרש יפה ענף שסס אי' אשרי לך טבעתי וכו' ע"ש], וזאת ידוע, כי מי שבידו טבעתו של מלך, זאת היא מופת על גדולתו ויקרו, כמו שמצינו אצל מרדכי, והמן, ובהיות כי הקיסר היה רוצה לפתות את העלם על דבר השתחוי', יען כי נכמרו רחמיו עליו, ויאמר להצילו, לכן אמר הקיסר להעלם בדרך פתוי ורצוי, אשרי לך גושפנקי, דהיינו טבעתי, וגחון ושקלי' כדי שיהיה נראה בפני ההמוני כמשתחוה לע"ז, ואחרי כי יהיה טבעתי בידך, אין לך אות ומופת הגדולה והיקר גדול מזה, וע"ז השיב העלם אשר יראת ה' נוססה בו, כמתלוצץ על דבריו, ואמר חבל עלך קיסר וכו' אם על כבוד עצמך כך, ר"ל אם אעשה כך כדי להנחיל לי כבוד עצמך, שאתה בשר ודם על כבוד הקב"ה עאכ"ו, ר"ל על אחת כמה וכמה, ראוי לי להרחיקני מזה, ולמנוע ההשתחויה, כדי להנחיל לי כבוד ויקר מאת המשגיח העליון שהוא חי וקים לעד ולנצח נצחים, ודו"ק.

[שם נ"ח.] א"ל חד לחברי' הא היכא כתיבא? א"ל גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב וגו', ולכאורה יש להעיר על תוכן ענין הרמז? ויראה כי מלת חלי הוראתה ג"כ, עדי ותכשיט של זהב, כמו שמצינו [משלי] נזם זהב וחלי כתם וגו', והנה לפי" הוראת המלה הזאת, יש להבין על לשון הכתוב גם כל חלי וכל מכה וגו', דמה יחס יש לעדי ותכשיט עם מכה? אלא וודאי שבא לרמז על ענין יופיים של בני ציון, שהיו מזהירים ומבריקי', ונוגה להם כזהב ופז [כדאי' שם שהיו מגנין את הפז ביופיין ע"ש], וזאת עצמה היתה להם למכה, לפי ששונאי ישראל היו משתמשים עמהם תמורת בליונא דגושפנקא [דהיינו תכשיט], ומייתי בני ישראל ואסרי להו בכרעי המטה ומשמשי, וע"ז כתיב גם כל חלי וכל מכה, ר"ל כי החלי, דהיינו היופי עצמה תהי המכה, ולפי שזאת המכה היא דבר מתועב ומגונה, לכן היא אשר לא כתוב בספר, ודו"ק.

תם

עונך בת ציון, לא יוסיף להגלותך.